

LÄROMEDEL I YRKESINRIKTAD SVENSKUNDERVISNING
HANTVERK OCH KONSTINDUSTRI MED DE MJUKA MATERIALEN I FOKUS

Pro gradu-avhandling i nordisk
filologi vid Jyväskylä universitet
Våren 2001
Leena Kärnä

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Humanistiska fakulteten	Institutionen för nordiska språk
Författare Kärnä Leena	
Titel Läromedel i yrkesinriktad svenskundervisning. Hantverk och konstindustri med de mjuka materialen i fokus.	
Ämne Nordisk filologi	Typ av avhandling Pro gradu
Avhandlingen färdig Våren 2001	Antalet sidor 72 + 7
<p>Sammandrag</p> <p>Syftet med denna avhandling var att kartlägga de läromedel som lärare i svenska inom hantverk och konstindustri på andra stadiet utnyttjar. Läromedel inom de mjuka materialen, beklädnad och textil, stod i fokus för undersökningen. Med en noggrann avgränsning strävades det efter en övergripande syn på läromedlen inom två vanliga inriktningsområden. De undersökta läromedlen omfattade läroböcker i svenska och andra läromedel som kopior, tidskrifter, facktidningar och -litteratur och AV- samt Internetmaterial. Vid kartläggningen bedömdes bland annat utnyttjandegraden av läromedel, kopiekällor samt fackspråkets roll i läromedlen. Dessutom testades det om lärares uppfattningar om läromedlen inom beklädnad och textil var identiska eller om det fanns några skillnader mellan dem.</p> <p>Undersökningsmaterialet samlades med en enkät som var riktad till alla lärare (n = 33) som undervisade i svenska inom de mjuka materialen. Enkäten kompletterades ytterligare med två lärarintervjuer. Enligt undersökningsmaterialet var utnyttjandegraden högst i kopior och lägst i läroböcker. De vanligaste kopiekällorna var facktidningar. Fackspråket betonades mest i facktidningar och kopior. Vid testning av enkätmaterialet förekom det inte några statistiskt signifikanta skillnader i lärarnas uppfattningar om läromedel inom beklädnad och textil till skillnad från intervjumaterialet. Då uppfattningarna om läromedel jämfördes mellan lärare med under fem års lärarerfarenhet i svenska och mera erfarna lärare kom det fram att mindre erfarna lärare utnyttjade oftare AV- och Internetmaterial samt Internet som kopiekälla inom textil. Det tog också mera tid för dem att utarbeta läromedel för textilstuderande. Mera erfarna lärare kom emellertid oftare med egna idéer för kopior inom beklädnad, samarbetade mera med lärare i yrkesämnen inom beklädnad och var dessutom mera missnöjda med läromedelsläget inom hantverk och konstindustri.</p> <p>Den anspråkslösa utnyttjandegraden av läroböcker kan förklaras med brist på en lämplig lärobok i svenska. Över hälften av lärarna önskade sig en lärobok eller ett läromedelspaket som skulle vara avsett för beklädnads- och textilstuderande. Bristen på en lärobok med fackspråklig betoning kompenserades ändå med utnyttjandet av andra läromedel. Det stora missnöjet med läromedelsläget kan däremot förklaras med att de läromedel som lärarna använder är för svåra med tanke på studerandenas färdigheter i svenskan inom hantverk och konstindustri på andra stadiet.</p>	
Uppslagsord läromedel, yrkesinriktad svenskundervisning, hantverk och konstindustri, fackspråk	
Bibliotek/Förvaringsplats Aallon kirjasto	
Övriga uppgifter	

INNEHÅLL

1 INLEDNING.....	1
2 YRKESUTBILDNING.....	3
2.1 Syfte och mål.....	3
2.2 Aktuella teman	4
2.3 Yrkesinriktade grundexamina	6
3 HANTVERK OCH KONSTINDUSTRI.....	8
3.1 Karakteristik av de mjuka materialen.....	8
3.1.1 Beklädnad.....	8
3.1.2 Textil	9
3.1.3 Kärnkunnande inom beklädnad och textil.....	10
3.2 Uppbyggnad av examen och artesanutbildning	11
3.2.1 Yrkesinriktade studier	11
3.2.2 Gemensamma studier	12
3.3 Fackspråk och -terminologi inom området	14
4 SPRÅKINLÄRNING INOM YRKESUTBILDNING	15
4.1 Inlärningsprocess.....	15
4.2 Studerandeegenskaper	16
4.2.1 Utgångsnivå.....	16
4.2.2 Motivation	17
4.2.3 Kognitiva och affektiva faktorer	19
4.3 Inläring av fackspråk och -terminologi	20
5 SPRÅKUNDERVISNING INOM YRKESUTBILDNING	21
5.1 Mål och innehåll för svenskstudier	21
5.2 Läroplanerna och deras inverkan på språkstudier	22
5.3 Undervisningsmetoder och handligssätt	24
5.4 Läromedel.....	25
5.4.1 Krav på läromedel	25
5.4.2 Nuläge.....	27
6 PROBLEMSTÄLLNINGAR.....	29
7 METOD	30
7.1 Målgrupp för undersökningen.....	30
7.2 Datainsamling.....	31

7.2.1 Planering och genomförande av en enkät för lärare	32
7.2.2 Planering och genomförande av lärarintervjuer	36
7.3 Analys av data	37
7.3.1 Analys av enkätsvar	37
7.3.2 T-testning av enkätaterialet	39
7.3.3 Analys av intervjuerna	40
7.4 Bakgrundsinformation om målgruppslärare	40
8 LÄROMEDEL INOM HANTVERK OCH KONSTINDUSTRI MED DE MJUKA	
MATERIALEN I FOKUS	43
8.1 Läroböcker	43
8.1.1 Primär användning	43
8.1.2 Sekundär användning	45
8.1.3 Lärarkommentarer och önskemål	46
8.2 Andra läromedel	48
8.2.1 Utnyttjandegrad	48
8.2.2 Kopiekällor	50
8.2.3 Samarbete mellan lärare i svenska och andra språklärare	53
8.3 Fackspråkets roll i läromedel	54
8.3.1 Betoning av fackspråket	54
8.3.2 Samarbete mellan lärare i svenska och lärare i yrkesämnen	56
8.4 Lärares uppfattningar om läromedelsläget inom hantverk och konstindustri	57
9 SAMMANFATTNING OCH DISKUSSION	61
LITTERATUR	67
BILAGOR	73

1 INLEDNING

Språkstudier utgör en del av varje yrkesinriktad grundexamen. Färdigheter minst i det andra inhemska språket och i ett främmande språk anses vara en del av yrkeskunnighet. Betydelsen av språkkunskaper betonas allt mera i det internationaliserade arbetslivet och olika nätverksprojekt. Genom snabba förbindelser kommer andra kulturer och deras språk närmare oss. Denna utmaning måste yrkesinriktad språkundervisning ta emot.

Trots arbetslivets utveckling och förändrade natur tycks yrkesinriktad språkundervisning väcka lite uppmärksamhet. Möjligen därför är svenskundervisning och läromedel i svenskan inom yrkesutbildning fortfarande ett relativt outforskat område. Speciellt läromedel i svenskan inom mindre studieområden som till exempel hantverk och konstindustri har fått minimal uppmärksamhet. Ämnet har behandlats i större sammanhang men inte helt separat. Det är välmotiverat att studera ämnet närmare. Med tanke på den säregna kombinationen av konst, hantverkstradition och moderna tekniker utgör studieområdet hantverk och konstindustri ett intressant undersökningsobjekt samtidigt som det ställer speciella krav på svenskundervisning och läromedel. Läromedel har dessutom en viktig didaktisk funktion i språkundervisning.

Svenskan utgör en anspråkslös del av grundexamen inom hantverk och konstindustri med 1-2 obligatoriska studieveckor av de totala 120. Examen består till största delen av yrkesinriktade studier och svenskan blir lätt ställd i skuggan av dem. Detta återspeglar också det aktuella läromedelsläget. En artisan, krukmakare (personligt meddelande 5.10.2000) beskriver sina svenskstudier som hörde till grundexamen så här:

De få svensklektionerna bestod av kopior om grammatik och fackterminologi och sen översatte vi keramiktexter som var kopierade från facklitteratur.

Bristen på lämpliga läromedel är en utmaning till lärare i svenska. Därför vill jag reda ut hur lärare löser det här problemet i praktiken. Jag koncentrerar mig på utbildningen av unga på andra stadiet. Utredningen kommer att omfatta alla de finskspråkiga läroanstalter som ordnar utbildning inom hantverk och konstindustri på de mjuka inriktningsområdena beklädnad/sömnad och textil/vävning. Jag antar att läromedel i svenska inte endast består av olika slags kopior såsom en artisan ovan i kommentaren påstod.

Syftet med utredningen är att kartlägga läromedel som används på de ovannämnda inriktningsområdena i svenskundervisningen. Därutöver ska jag reda ut olika läromedlens lämplighet för motsvarande branscher och inläringen av svenskan, fackspråkets roll i läromedel samt lärarens insats i utarbetningen av läromedel. Genom att undersöka två olika inriktningsområden inom hantverk och konstindustri hoppas jag kunna jämföra dessa med varandra och dessutom försöka bilda en helhetsbild av läromedelsläget inom studieområdet.

Valet av detta ämne har sitt ursprung i mina egna studieerfarenheter. Jag har avlagt artesanexamen inom beklädnad (numera grundexamen inom hantverk och konstindustri) och har genomgått en kurs i ateljésömnad under första hälften av 1990-talet. I mitt fall bestod läromedlen i svenskan av kopior som läraren själv hade utarbetat eller samlat ihop ur olika källor. Huvudvikten i kopiorna låg på fackspråkliga teman. I denna pro gradu-avhandling kan jag kombinera mina yrkesstudieerfarenheter och mitt intresse för att själv bli lärare i svenska inom yrkesutbildning.

2 YRKESUTBILDNING

Yrkesutbildning i Finland består av grundläggande yrkesutbildning och fortbildning eller påbyggnadsutbildning (Utbildningsterminologi 2000). Grundläggande yrkesutbildning är utbildning som leder till en yrkesinriktad examen och ger omfattande grundfärdigheter i en viss bransch (Koulutusopas 2000, 32). Yrkesutbildning bygger på lag och förordning. Dessa stadgar bland annat om utbildningens syfte, mål, ordnande, undervisning, läroplaner och studerandes rättigheter och skyldigheter (Lag om yrkesutbildning 1998; Förordning om yrkesutbildning 1998). I de två följande kapitlen presenteras syfte och mål med yrkesutbildning, aktuella teman i yrkesutbildning samt yrkesinriktade grundexamina. Dessa skapar den allmänna utgångspunkten för yrkesinriktade svenskstudier.

2.1 Syfte och mål

Lag om yrkesutbildning (1998, 1740) föreskriver att "syftet med yrkesutbildningen är att höja befolkningens yrkeskunnande, utveckla arbetslivet och svara mot dess behov av kunnande samt främja sysselsättningen". Lagen tillämpas för "grundläggande yrkesutbildning för ungdomar och vuxna samt examina inom denna utbildning". Syftet med yrkesutbildning är alltså fyrdelat men samtidigt också en helhet vars delar är svårt att skilja från varandra.

Det första delsyftet, höjning av yrkeskunnande, framhäver det kulturella och civilisatoriska perspektivet på yrkesutbildning. Enligt Autio och Kimari (1995, 58-59) betyder detta att yrkeskunnande avspeglas i statusen av ett yrke. De ser yrkesutbildning som ett sätt att höja ett yrkes status samtidigt som yrkesutbildning stöder kultur och civilisation. Det kulturella och civilisatoriska perspektivet är påtagligt i yrkesutbildningens allmänbildande studier som omfattar också språkstudier. Med det andra delsyftet, utveckling av arbetslivet, strävar man efter bättre konkurrenskraft och ekonomisk framgång. I det tredje delsyftet hänvisar man till arbetslivets behov. För att yrkesutbildning kan reagera på dessa behov krävs det ständigt växelverkan mellan yrkesläroanstalterna och arbetslivet. Det fjärde delsyftet medför det sociala perspektivet där yrkesutbildning ses som en lösning till arbetslöshet och befrämjare av jämlikhet. (Autio & Kimari 1995, 53-54, 56.)

Mål med yrkesutbildning berör studerande på personlig nivå i motsats till syftenas samhällseliga nivå. Målet med utbildningen är enligt Lag om yrkesutbildning (1998, 1741) "att ge studerandena de kunskaper och färdigheter som dessa behöver för att förvärva yrkesskicklighet samt för att utöva självständigt yrke". Ett annat huvudmål med utbildningen är "att stödja de studerandes utveckling till goda och harmoniska människor och samhällsmedlemmar samt att ge dem sådana kunskaper och färdigheter som de behöver för fortsatta studier, fritidsintressen och en allsidig personlighetsutveckling samt att stödja livslångt lärande".

Målen med yrkesutbildningen framhäver att utbildningen ska vara meningsfull för de studerande. För det första betonas kunskaper och färdigheter som studerande behöver efter den grundläggande yrkesutbildningen. Dessa skall förbereda studerande för arbetslivet och göra förvandlingen från studerande till arbets- eller företagare mjukare samt ge färdigheter för fortsatta studier. För det andra betonas studerandes övergripande inre utveckling. Arbetet anses utgöra en del av ett människovärdigt liv tillsammans med fritidsintressen. Som helhet siktar målen med yrkesutbildning på livslångt lärande och intellektuell utveckling.

2.2 Aktuella teman

Yrkesutbildningen är i en nära växelverkan med samhället och arbetslivet. Dess roll är att svara på de utmaningar som uppställs av olika parter. Centralt med utmaningarna är att de är bundna till uppfattningar om framtiden. De här uppfattningarna kan formuleras till teman som är aktuella både nu och i framtiden. Teman kan basera sig på olika värden, människo- och samhällssyner, framtidens arbetsliv samt miljöns och kulturens betydelse. (Kultur 1995, 17.)

Aktuella teman presenteras i grunderna för läroplanen på varje studieområde. Inom yrkesutbildningen är teman gemensamma för alla studerande på andra stadiet. Teman bör synas i yrkesläroanstalternas undervisning. I läroanstaltens egen läroplan bestäms hur ett tema ska genomföras i studierna. Det kan inkluderas i en viss studieenhet eller man kan bilda en egen studieenhet eller ett eget projekt omkring ett tema. Trots att de aktuella temana är gemensamma, kan läroanstalterna själva bestämma vilka teman de prioriterar enligt regionala behov eller nya utmaningar samt hur utförandet av olika teman i praktiken ordnas och

integreras till studier. (Kultur 1995, 17; Yhteiset opinnot 1994, 7.) Aktuella teman kan dock växla med tiden. Yrkesutbildning är till sin natur dynamisk och ska anta utmaningar som ställs av samhälle, arbetsliv och teknik. (Ammatillisen koulutuksen opetussuunnitelmauudistus 1994, 17.)

Enligt läroplansgrunderna för hantverk och konstindustri på andra stadiet (Kultur 1995, 17) utgörs de gemensamma aktuella teman inom yrkesutbildning av hållbar utveckling och miljöfostran, jämställdhet, internationalisering, företagsamhet, arbetarskydd och hälsa, säkerhets- och trafikfostran, service- och konsumentfostran och teknologiutveckling. Av dessa teman rör internationalisering mest vid språkinläring och -undervisning. Det generella målet för internationalisering är ändå att examina skall vara jämförbara på den internationella arbetsmarknaden och att studerande ska få kunskaper och färdigheter i att verka i en flerkulturell arbetsmiljö. Enligt läroplansgrunderna (Kultur 1995, 20) har internationalisering av utbildning som mål för den studerande:

- att uppfatta sig och sin bransch som en del av den internationaliserade världen och arbetslivet
- att lära sig följa den egna branschens trender och utnyttja dem i arbetet
- att utveckla kommunikationsfärdigheter och språkkunskaper samt behärskning av datateknik som behövs i flerkulturella situationer
- att lära sig förstå olika kulturer genom att förstärka egen identitet och förmågan att uppfatta och tolka andra kulturer
- att sträva efter jämlikhet mellan olika grupper

Det väsentligaste med temat internationalisering är att den studerande får information om sig själva och andra människor. Genom att lära interaktion och kommunikation ska den studerandes personlighet konsolideras och världsbilden bli enhetligare. (Kultur 1995, 20.) Dessa mål skapar utmaningar för språklärare. För det första kan språklärare medverka till utveckling av kommunikationsförmåga och speciellt till inläring av språkkunskaper. I språkundervisningen är det också möjligt att använda datateknik som ett hjälpmedel. För det andra kan språklärare presentera målspråkets kultur som en naturlig del av språkkompetens. I fråga om svenskan kan man med målspråkets kultur uppfatta både de infödda svenskarnas och finlandssvenskarnas kultur samt de kulturella minoriteternas egna kulturer i Finland och Sverige.

Kaikkonen (1994, 79-80, 115) poängterar att uppfattningar om en viss kultur uppstår genom erfarenheter. För att erfarenheterna skall bli realistiska, måste språkinläraren först göras känsligare för andra kulturer och medveten om sin egen kultur. Genom att inse naturen av målspråkets kultur kan inläraren styras för att anpassa sitt språkbruk till den. I framtiden kommer förmågan att leva sig in i andra kulturer bli ännu viktigare. EU-medlemskapet ger tillgång till samarbetsnät inom utbildningen där kulturkännedom och -känslighet är en fördel. (Kultur 1995, 17, 24.)

Andra aktuella teman som naturligt kan anslutas till språkundervisning är jämställdhet, service- och konsumentfostran och teknologiutveckling. Med jämställdhet menas inte bara jämställdheten mellan könen utan också mellan kulturer. Den kan främjas med hjälp av kulturkännedom som är en del av språkkompetensen. I service- och konsumentfostran betonas goda språkkunskaper och en helhetsbild av samhället som förutsättningar för serviceproduktion och marknadsföring. Teknologiutvecklingen för sin del ska beaktas i alla studier både i innehållet och i metoderna. (Kultur 1995, 19, 23-24.)

2.3 Yrkesinriktade grundexamina

Utgångspunkten för yrkesinriktade grundexamina är arbetslivets och samhällets krav. Trots att grundexamina är bredbasiga, är det möjligt att specialisera sig inom en examen. (Ammatillisen koulutuksen opetussuunnitelmaudistus 1994, 28-29.) Bredbasiga grundexamina motiveras med att snävt specialiserade yrken föråldras snabbt i framtidens arbetsliv. Tack vare en omfattande och flexibel yrkesutbildning är det möjligt att effektivt anpassa sig till kommande utmaningar. (Ammatillisten perustutkintojen 1995, 6.)

Yrkesinriktade grundexamina på andra stadiet bygger på den grundläggande utbildningens lärokurs. Studierna består av studiehelheter som uttrycks i studieveckor. En studievecka motsvarar cirka 40 timmars arbete för den studerande men varierar enligt hans eller hennes färdighet och flit. Omfattningen av grundexamen är 80-120 studieveckor inklusive det möjliga tillgodoräkandet av arbets- eller studiehistoria. (Kultur 1995, 5-6, 26.) En studievecka är ändå ett relativt begrepp. Den anger bara den beräknade längden av grundexamina, inte den reella.

Grundexaminans omfattning definieras i riksomfattande läroplansgrunder som görs upp för varje utbildningsområde och examen separat (Kultur 1995, 71). Uppbyggnaden av grundexamina är ändå likadan för alla examina. Skillnaderna mellan examina förekommer i innehållet av olika studiehelheter inom en examen. Huvudvikten i examina är vid yrkesinriktade studiehelheter som omfattar baskunskaperna för respektive bransch (Kultur 1995, 8). Studeranden har också möjlighet att avlägga studentexamen samtidigt med yrkesexamen eller efter den. (Koulutusopas 2000, 36-38.)

Tidigare studier, arbetspraktik eller arbetserfarenhet kan räknas till godo i grundexamen. Förutsättningen för tillgodoräkandet är att den studerandes studier eller arbetserfarenhet motsvarar målen för examen. Till exempel förkortar gymnasiets lärokurs och studentexamen studietiden på andra stadiet med 20-40 studieveckor. De gemensamma studierna räknas då helt till godo. (Kultur 1995, 8-9.) I praktiken bör studeranden delvis komplettera sina språkstudier eller bevisa sin språkkunskap till exempel med ett prov i fackterminologi (Väyrynen, Räisänen, Geber, Koski & Pernu 1998, 133).

En grundexamen eller kombinationsstudier (studier i yrkesinriktade ämnen och i gymnasiet) på minst tre år ger allmän behörighet för studier vid yrkeshögskolor. En kortare examen eller kombinationsstudier ger behörighet bara för studier inom motsvarande bransch. Allmän behörighet kan nås genom ettåriga tilläggsstudier i allmänbildande eller yrkesinriktade ämnen, genom att avlägga en yrkesexamen eller en specialyrkesexamen samt genom minst tre års arbetserfarenhet inom motsvarande bransch. (Koulutusopas 2000, 38.)

3 HANTVERK OCH KONSTINDUSTRI

Hantverk och konstindustri hör till utbildningsområdet kultur. Studieområdet har en lång tradition som är dess styrka men den är samtidigt under förändringstryck. I detta kapitel karakteriseras först beklädnads- och textilutbildning och beskrivs kärnkunnande inom de motsvarande branscherna. För det andra presenteras grundexaminans uppbyggnad inom hantverk och konstindustri. Till slut beskrivs särdrag i fackspråk och -terminologi inom området.

3.1 Karakteristik av de mjuka materialen

Genom att karakterisera inriktningalternativ beklädnad och textil och kärnkunnande inom dem vill jag framhäva deras inverkan på innehållet av språkundervisning och läromedel. Som en benämning för hantverkare som avlagt grundexamen inom hantverk och konstindustri används *artesan*. Den är en påhittad konstruktion i enlighet med fransk en modell och används bara i Finland.

3.1.1 Beklädnad

Utgångspunkten inom beklädnadsbranschen är att klä en människa. Grunden för arbetet inom branschen är intresset för människor, deras drömmar, önskemål och behov. Inom hantverk och konstindustri är hörnstenen för yrkesmässighet förståelse av kroppens form, rörelse och plasticitet. Detta är förutsättningen för att det skall vara behagligt att bära ett färdigt klädesplagg och att röra sig i det. Dessutom ska man känna de material som används inom branschen och kunna välja klädesplaggets form och detaljer enligt bruksändamålet. Därutöver ska man beakta kundens behov och kulturmiljö. (Tietäväinen 1995, 94.)

En beklädnadsartesan kan tillverka individuella plagg på beställning (Saarinen 1996, 70). Basyrkesskicklighet inom beklädnad består således av helheten som omfattar planering, framställning och marknadsföring av en produkt. En artisan måste därför behärska planeringsmetoder, mönsterritning, arbetsredskap och -metoder. För marknadsföring är det

väsentligt att förstå klädernas funktion som gestaltar sig i växelverkan mellan kunden och hantverkaren. Klädesplagget blir unikt eftersom idén för den är från kunden och hantverkaren. Klädesplagget kan dessutom förstås som en del av människans miljö som signalerar om bärarens personlighet. (Tietäväinen 1995, 97-98.)

Med hjälp av yrkesutbildning kan förmågan till nödvändig yrkesmässighet ökas. Omfattande kunskaper vid sidan av specialkunnande hjälper en beklädnadsartesan att anpassa sig till förändringar i arbetslivet och samhället. Möjliga specialiseringsalternativ är till exempel skinnkläder, maskinstickning och inredningssömnad. (Tietäväinen 1995, 95-97.) Specialiseringen erbjuder en artisan en möjlighet till att samarbeta med andra hantverkare som vävare. Vävaren kan förslagsvis framställa ett tyg som sömmaren klipper och syr till en kappa.

3.1.2 Textil

Textilprodukter framställs genom vävning, stickning eller specialmetoder. Slutprodukterna varierar från fibrer och garn till tyg och ryor. Olika slags textilier kan dessutom användas som en del av andra produkter, till exempel i kläder, väskor och möbler. Eftersom textilprodukterna kan användas till mycket, skapar detta naturliga kontakter med andra hantverkare. Arbetet inom branschen förutsätter också intresse för natur, människan, miljö och estetisk kultur samt företagskultur. Yrkesskickligheten baserar sig på kännedom om olika produkttyper och att man förstår de funktioner som en textil kan ha. Efter att hantverkaren har skapat sig en helhetsbild av branschen och förstår dess utsträckning kan han eller hon fördjupa sin kännedom om ett specialområde. (Koli 1995, 83, 86.)

Yrkesskicklighet inom textilbransch omfattar kultur- och materialkännedom, planerings- och framställningstekniker som vävning, färgning och textiltryck samt företagsamhet. Artisan i textil är kunnig förutom i hela framställningsprocessen av textilprodukter också i textiltvård, reparation och kundservice. Kunder är en förutsättning för att en hantverkare har arbete. För att försäkra arbetets kontinuitet, måste man kunna marknadsföra eget kunnande till potentiella kunder. För att hålla kunderna ska slutprodukten vara av hög kvalitet och omsorgsfullt genomarbetad. (Koli 1995, 87-88; Saarinen 1996, 69.)

Utgångspunkten för planering och framställning av produkter inom textilbranschen är lämplighet till produktion. Andra medverkande faktorer är arbetets effektivitet och realism beträffande verksamheten. I utbildningen betyder detta att studerande ska få övning i framställning av nästan likartade produkter för yrkesmässigheten uppnås med hjälp av arbetserfarenhet. Mångkunnigheten däremot möjliggör vidsträckt samarbete med andra hantverkare. Genom att specialisera sig kan en textilartesan söka sig till en viss kundkrets. Specialiseringsmöjligheterna omfattar till exempel inrednings-, kyrko- och möbeltextilier samt specialisering på ovanliga material som tuvull och hampa. (Koli 1995, 86, 89-90.)

3.1.3 Kärnkunnande inom beklädnad och textil

Expertis inom hantverk och konstindustri har en fast anknytning till kultur. Genom att känna det förflutna kan en artesan bygga kultur för framtiden. Artesaner har inte bara kunnandet och viljan att framställa produkter utan också förmågan att förmedla och ge uttryck för kultur. (Tirola-Santala 1995, 9.) De produkter som en artesan framställer har sitt eget språk som signalerar om hans eller hennes samt kundens värden. Vid sidan av finsk kulturkännedom behöver en artesan kunskaper om främmande kulturer. (Tirronen 1995, 17-19.) Detta kan befrämjas till exempel med yrkesinriktade språkstudier.

Lähteenmäki och af Ursin (1994, 17-18, 21-23) har forskat i kärnkunnande inom beklädnad och textil. Deras resultat visar att lärare i yrkesämnen lägger mest vikt på en bredbasig yrkesinriktning förenad med kundbaserad individualitet. Bredbasig yrkesinriktning representerar den djupaste expertisen inom området som anses vara kärnans kärna. Enligt Lähteenmäki och af Ursin består den av mångsidighet och -kunnighet, vidsynthet, förmåga till förnyelse samt mästerlig behandling av material. Grunden till mångsidighet och -kunnighet är djup yrkesskicklighet som uppnås genom arbetserfarenhet. Förmågan till förnyelse medför en fördomsfri inställning till världen och originella lösningar i framställningstekniker och slutprodukter.

Kundbaserad individualitet för sin del omfattar individualitet, specialisering, unika produkter och att man beaktar kundens behov. Mötet med kunden har en avgörande betydelse. Fastän yrkesutövaren kan ha egna idéer om förverkligandet av en produkt, måste kundens tycke och

smak respekteras. En artesans kunnande yttrar sig som högklassiga, estetiska, personliga och funktionella produkter. Detta är möjligt genom att koncentrera sig på måttbeställda arbeten eller genom att tillverka produkter i korta serier i stället för långa. (Lähteenmäki & af Ursin 1994, 13-14, 21-22.)

Förutom de ovannämnda delarna av en artesans kärnkunnande kan filosofisk bindande till yrket, innovation, effektivitet och produktansvar nämnas. Kärnkunnandet kan ändå kompletteras med stödande kunnande. Stödande expertis möjliggör att kärnkunskaperna kan genomföras i praktiken, till exempel färdigheter i utnyttjande av informationsteknik, språkkunskaper och sociala färdigheter kan stöda marknadsföring i utlandet. (Lähteenmäki & af Ursin 1994, 21, 24.) Genom att peka åt stödande expertis kan också lärare i språk motivera sina studerande. Språkkunskaper håller på att bli ännu viktigare vilket angår speciellt småföretag där en hantverkare sköter alla arbetsuppgifter från planering till marknadsföring.

3.2 Uppbyggnad av examen och artesanutbildning

Grundexamen inom hantverk och konstindustri i artesanutbildningen omfattar 120 studieveckor. Studierna består av yrkesinriktade studier, fritt valbara studier och för alla gemensamma studier. (Kultur 1995, 25.) Yrkesinriktade och gemensamma studier presenteras i det följande.

3.2.1 Yrkesinriktade studier

Yrkesinriktade studier indelas i grundstudier och inriktade studier. Grundstudierna omfattar 30 studieveckor. Syftet med grundstudierna är att ge studerande baskunskaper på studieområdet samtidigt som studierna utgör grunden för inriktade studier. Studierna ger grunder i yrkeskunnighet, estetiskt och kreativt uttryck samt grunder i kulturkännedom. Grunderna i yrkesskicklighet omfattar branschens grundtekniker, användningen av centrala redskap och kunskap om centrala material och formgivning. Estetiska och kreativa studier däremot utvecklar den studerandes sinne för stil, kommunikationsförmåga och förmågan att

arbeta självständigt. Grunderna i kulturkännedom omfattar bland annat den visuella läs- och framställningsförmågan samt förmågan att tolka miljön. (Kultur 1995, 26-27.)

De inriktade studierna omfattar 60 studieveckor. Studierna indelas i obligatoriska, alternativa och fritt valbara enheter. Syftet med de inriktade studierna är att tillämpa och framhäva yrkesskicklighet i olika förhållanden. Varje studiehelhet omfattar planering, framställning och marknadsföring som kan betonas på olika sätt beroende på enhetens karaktär. Målet med de inriktade studierna är att fostra yrkesutövare som är vidsynta, kunniga på sitt område och utvecklingsbara. (Kultur 1995, 25, 27; Käsi- ja taideteollisuusalan perustutkinto 2000.)

De obligatoriska inriktade studierna består av ett slutarbete eller ett artesanarbete. Målet med detta arbete är att den studerande fördjupar sina yrkeskunskaper och utvecklar sina färdigheter i inlärnin g. De alternativa inriktade studierna fokuserar å ena sidan på inriktningsområdets produkter och å andra sidan på antingen uttrycksförmåga, kultur, ekonomi, samarbete, service eller miljö. (Kultur 1995, 28-30.) I samband med den nya lagstiftningen om yrkesutbildning inkluderades dessutom inlärnin g i arbetet i de alternativa inriktade studierna. Den omfattar 20 studieveckor och sker på arbetsplatser. (Käsi- ja taideteollisuusalan perustutkinto 2000; Uusi koulutusta koskeva lainsäädäntö, 1998, 8-9.) De valfria inriktade studierna för sin del ska stödja den studerandes eget inriktningsområde. (Kultur 1995, 32.)

3.2.2 Gemensamma studier

De gemensamma studierna inom hantverk och konstindustri förbereder den studerande att möta det komplicerade samhället och de krav som arbetslivet ställer. Tack vare dessa studier får den studerande en omfattande yrkesutbildning som består av yrkeskunnighet och allmänbildning. Gemensamma studier förbereder den studerande också för fortsatta studier. Studierna erbjuder basfärdigheter i matematisk-naturvetenskapliga, humanistisk-samhällsvetenskapliga och kultur- och livsåskådningsämnen. (Kultur 1995, 33-34.) Svenskstudierna är en del av de humanistiska studierna men behandlas närmare i kapitel 5.1.

De för alla gemensamma studierna omfattar 20 studieveckor. 12 av studieveckorna är obligatoriska och 8 valbara. I följande tabell presenteras de obligatoriska gemensamma studierna och deras omfattning enligt läroplansgrunderna. (Kultur 1995, 33-34.)

Tabell 1 *De gemensamma obligatoriska studierna*

Ämnen	Antalet studieveckor
Modersmål och kommunikation 1)	3 sv/4 sv 3)
Det andra inhemska språket 2)	1 sv/2 sv 3)
Ett främmande språk	2 sv
Matematik	3 sv
Samhälls- och arbetslivskunskap	1 sv
Gymnastik och hälsokunskap	1 sv
Sammanlagt	12 sv

1) finska

2) svenska

3) antalet studieveckor är alternativa sinsemellan

Som det framgår av tabell 1 varierar det andra inhemska språkets andel av de obligatoriska gemensamma studierna mellan en och två studieveckor. Den studerande kan komplettera sina obligatoriska svenskstudier med valbara studier men detta beror på läroanstalternas resurser. Svenskan måste dessutom tävla inom de humanistisk-samhällsvetenskapliga studierna (se tabell 2 nedan) med sådana valbara ämnen som samhälls- och arbetslivskunskap, modersmålet, främmande språk, företagsamhetens grunder och psykologi (Kultur 1995, 34).

Tabell 2 *De gemensamma valbara studierna*

Ämnesgrupper	Antalet studieveckor
Matematisk-naturvetenskapliga studier	2 sv
Humanistisk-samhällsvetenskapliga studier	2 sv
Kultur- och livsåskådningsstudier	2 sv
Någon av kurserna ovan	2 sv
Sammanlagt	8 sv

3.3 Fackspråk och -terminologi inom området

Laurén och Nordman (1998, 2: 3-4) behandlar *fackspråk* som ett kollektivt begrepp för alla specialiserade språk. De uppfattar fackspråk som ett språk som specialister inom samma område använder sinsemellan för yrkesspecifik kommunikation. Gorosch (1978, 251) konstaterar å sin sida att fackspråk kan uppfattas snävt som terminologi eller i vid betydelse som "språklig kommunikation inom ett fackområde". Enligt honom omfattar fackspråk dessutom alla språkliga nivåer från ljud till texter och språkliga former liksom tal och skrift. Behärskande av fackterminologi betyder inte att man vet vilka termer det finns inom ett område. Den som använder fackterminologi ska kunna kommunicera på ett adekvat sätt genom att använda terminologin i fråga.

Laurén och Nordman (1998, 2: 6, 3: 2) urskiljer *tekno- och minilekter* inom fackspråk. En teknolekt visar specialisering inom en bransch medan en minilekt är en mer begränsad teknolekt. Således kan det speciella språkbruket och terminologin inom hantverk och konstindustri kallas för en teknolekt. Denna teknolekt kan vidare indelas i två minilekter som motsvarar beklädnad och textil. Användningsområdet av en minilekt är nogt begränsat. Betydelsemässigt hör den ihop med en bransch. Därför är omfattningen av terminologin inom en minilekt begränsad. Omfattningen av fackterminologi förslagsvis inom textil är 1085 ord i en textilordlista (Tekstiilisanaluettelo 1991).

Inom beklädnad och textil består fackterminologin till största delen av ord för verktyg, arbetsmetoder, material, planering, framställning och slutprodukter. Den som inte är bevandrad i branschen kan inte veta att till exempel ordet *mönster* har olika betydelser inom beklädnad och textil. Inom beklädnad är det vanligen en ritning som omfattar alla delar som behövs för framställningen av ett klädesplagg och enligt vilka ett tyg klipps. Inom textil betyder *mönster* en modell som upprepar sig i en textil (Tekstiilisanaluettelo 1991, 36). Ordet *mönster* har också andra betydelser i allmänspråket liksom förebild och ornament (Stora finsk-svenska ordboken 1998). Inom beklädnad och textil är ordet ändå konventionaliserat och förstås mellan hantverkare på det rätta sättet eftersom det är semantiskt begränsat (Laurén & Nordman 1998, 3: 6).

4 SPRÅKINLÄRNING INOM YRKESUTBILDNING

I detta kapitel behandlas språkinläring från yrkesutbildningens perspektiv. Först presenteras särdrag i yrkesinriktad språkinläring. Sedan beskrivs egenskaper hos studerande inom yrkesutbildning. Till sist behandlas inläringen av fackspråk.

4.1 Inlärningsprocess

Yrkesinriktad språkinläring kan betraktas som en del av livslångt lärande där fackspecifika språkkunskaper förenas med personligt växande och socialt medvetande. Språkinläring möjliggör att studerande kan delta i kommunikation på ett främmande språk både i arbetet och på fritiden. Således baserar sig studieinnehåll i främmande språk direkt på behov av språkfärdigheter i det blivande arbetet vilket gör inläringen meningsfull och relevant. (Egloff & Fitzpatrick 2000, 1.) Språkinläringen har alltså en stark anknytning till arbetet och de kommunikationssituationer som är typiska för det.

Livslångt lärande av språk är inte möjligt om studerande inte känner och behärskar inlärningsstrategierna. Von Essen (1996b, 36-37), Jaatinen (1998, 2) och Moilanen (2000, 16) betonar att handledning i färdigheter att lära sig är ett av de viktigaste medlen med vilka läraren kan befrämja och underlätta studerandes språkinläring och självständiga uppövning av språkkunskaper. Speciellt de studerande som är svaga i språk eller har läs- och skrivsvårigheter drar nytta av att de får information om olika inlärningsstrategier. Läraren kan för sin del beakta studerandes olika sätt att lära sig i valet av undervisningsmetoder och läromedel.

Inlärningsfärdigheterna ska inom hantverk och konstindustri delvis tillägnas i samband med studierna i modersmål och kommunikation. Fördjupning av inlärningsfärdigheterna är ett centralt mål för dessa studier. Studerande ska framför allt få en positiv inställning till att lära nytt. (Kultur 1995, 41.) Det är ett villkor för livslångt lärande, såsom Egloff och Fitzpatrick (2000, 1) understryker. En språklärare kan befrämja inläringen genom att skapa en positiv inställning också till målspråket och dess kultur.

Studerandes inriktningar vid inläring inom yrkesutbildning varierar. I undersökningen om hälsovård (Myrskog 1993, 26, 38) kom det fram att undervisningskontexten avspeglar det yrke som studeranden utbildas för. Lärares uppfattningar om inläring styr dessutom studerandens inläring. Med förståelseinriktad inläring kan läraren gynna förståelse i stället för mekanisk faktainläring. I en annan undersökning om sjuksköterske- och mekanikerstuderande (1997, 335-336) konstaterar Eklund-Myrskog att ytinriktade studerande koncentrerar sig på utantillinläring och mekaniska färdigheter. Djupinriktade studerande strävar däremot efter att förstå och relatera inläring till det blivande arbetet.

4.2 Studerandeegenskaper

Studerande inom yrkesutbildning skiljer sig från varandra i många avseenden vilket avspeglas i inläringen av språk. För att inläring ska äga rum måste sådana faktorer som studerandes utgångsnivå, motivation samt kognitiva och affektiva faktorer beaktas i undervisningen och valet av läromedel.

4.2.1 Utgångsnivå

Studerandematerialet inom yrkesutbildningen är heterogent. Orsaker till detta är bland annat ålder, tidigare studier, arbetserfarenhet, inlärningsfärdigheter, språkkunskaper, kunskaper om studieområdet, motivation för studier samt avvikande planer för fortsatta studier. (Kantelinén 1998, 33, 82; Lehtivaara 1988, 82.) Inom hantverk och konstindustri uppfattas studerandenas heterogenitet som det största problemet i undervisningen av främmande språk (Nikki 1993, 37). Orsaker till studerandenas heterogenitet betraktas i det följande.

Yrkesinriktade grundexamina bygger på den grundläggande utbildningens lärokurs. I grundskolan får elever undervisning i obligatorisk svenska (B1) bara i 6 årsveckotimmar enligt läroplanen. Grundskolorna har därtill möjlighet till att placera timmarna i olika årsklasser hur de vill. Till följd av detta är det möjligt att en studerande som börjar sina studier vid en yrkesläroanstalt inte alls har studerat svenska på nionde klassen. (Niemelä &

von Essen 1996, 24; Niemelä 1996, 56). Å andra sidan hade till exempel 1997 en fjärdedel av studerandena i första årskurs redan avlagt en yrkesinriktad examen (Havén 1999, 60). En del av studerandena har alltså bakom sig yrkesinriktade språkstudier medan andra bara har grundskolstudier.

En omständighet som också påverkar utgångsnivån är urvalet av studerande. Största delen av studerandena som börjar sina studier inom yrkesutbildning har inte blivit antagna till gymnasiet eller har inte ens velat det. Dessutom har antalet nybörjarplatser utökats varför studerande med allt svagare inlärningsförutsättningar tas in (Lehtivaara 1988, 81). Yrkesinriktade studerande har oftast inte haft framgång i språk i grundskolan och har svårigheter i att bli intresserade av dem senare. (von Essen 1996b, 35.) Laurila (1988, 26) har noterat att de nionde- och tiondeklassister i södra Karelen som tänkte fortsätta inom yrkesutbildningen har i medeltal 1,5 lägre betyg i svenskan än de som tänker fortsätta i gymnasiet. Flickorna hade ändå något högre betyg i svenskan.

Differentiering av undervisning och läromedel är ett sätt att ta studerande med olika språkfärdigheter i beaktande. I praktiken är detta väldigt svårt för en lärare i svenska för resurserna för differentieringen är otillräckliga. Differentiering tar mycket tid och borde eventuellt förverkligas i flera undervisningsgrupper samtidigt. Studerande för sin del säger att inläringen kan bli tråkig och ointressant om undervisning och läromedel antingen är för lätta eller för svåra. (Kantelinens 1995, 148-150, 165-166; 1998, 74-75.)

4.2.2 Motivation

Motivation kan indelas i integrativ och instrumentell motivation. En språkinlärare med integrativ motivation antas vilja identifiera sig med målspråkets kultur och människor medan en språkinlärare med instrumentell motivation uppskattar språkkunskaper som ett instrumentellt värde. Cook (1991, 72-73, 75) anser att dessa motivationstyper inte utesluter varandra och att båda är viktiga då det är fråga om andraspråksinläring. Kantelinens (1995, 32, 120) resultat stärker detta antagande. Saknandet av den andra typen kan emellertid medföra problem i inläringen. Saknande motivation kan bero på att studerande har orealistiska uppfattningar om de språkkunskaper som är nödvändiga inom branschen.

Luopajarvi (1995, 13) har fastställt att framgång i studierna, mening och tidsenlighet hos undervisningens innehåll, djupinriktning av undervisning och lärarens uppmuntran förklarar bäst studerandenas motivation inom yrkesutbildningen. Luopajarvi poängterar att läraren kan med sin egen positiva inställning till den studerande medverka att den studerandes jagbild blir starkare. Lehtivaara (1988, 85) betonar dessutom betydelsen av öppen inlärningsatmosfär. Skillnaderna i studerandes motivation får sin förklaring av hur intressant studieområdet och studierna i allmänhet uppfattas vara. För svenskans del har Kantelinen (1995, 157, 165) konstaterat att upplevt behov av språket samt läraren och dennes undervisningsstil påverkar mest motivationen bland studerande inom huslig ekonomi.

Läraren verkar spela en central roll i motiveringen. Av detta följer att läraren ska beakta den studerandes utgångsnivå, planera undervisningsinnehållet och -metoder enligt branschen och ställa sig positivt till den studerande. Motivations betydelse får emfas också i den post-kommunikativa approachen där inlärarna uppfattas som individer med olika mål, inlärningsstrategier och inlärningsbakgrunder. Inlärarnas subjektiva intressen och behov ses som lösningar till bristande motivation. (Egloff & Fitzpatrick 2000, 1.)

Enligt Kärkkäinen (1993, 133-136) förhåller sig eleverna i nionde klass tämligen negativt till svenskstudier och tycker att språket är ointressant. Pojkarna ställer sig mera negativt till svenskan än flickor. I en attitydundersökning (Allardt 1997, 26-27) kom det ytterligare fram att unga (15-24 år) mera sällan än äldre människor anser svenskan vara en väsentlig del av det finländska samhället eller att det vore skada om svenska språket försvann. Nikki (1998, 40-41) intygar att 69-82 % av studerandena inom yrkesutbildningen önskar att svenskan vore ett frivilligt ämne. Jämfört med andra språk är motivationen för svenskstudier lägre (Kimmoke 1999, 41).

Det förefaller som om svenskan ändå tolereras bättre än vad attityderna till svenskan indicerar. Eleverna på nionde klass tycker att svenskinläring inte är för svårt. Eleverna är inte heller spända om de måste använda språket. (Kärkkäinen 1993, 136.) Enligt Kantelinen (2000a, 345-346, 348) tyckte 58 % av studerandena inom sex olika utbildningsområden i Joensuu att svenskstudierna endast har varit positiva medan bara 16 % av studerandena var av en helt annan åsikt. Allmänt taget föredrog studerandena yrkesinriktad svenskundervisning framför svenskstudier i grundskolan och/eller i gymnasiet. Undervisningsinnehållet, -metoderna och atmosfären upplevdes som positivare än i de tidigare studierna.

4.2.3 Kognitiva och affektiva faktorer

Relevanta kognitiva faktorer med avseende på språkinlärning är kognitiv stil samt extrovert och introvert karaktärsdrag. Kognitiv stil är en individs typiska sätt att tänka som uppfattas som ett kontinuum mellan fältberoende och fältoberoende. Fältberoende tänkande är kontextbundet och en individ kan ha svårigheter i att skilja mindre enheter från helheten. Fältoberoende tänkande är däremot obundet av kontext. Enligt vissa uppfattningar är fältberoende individer sällskapliga och sensitiva för andra människor. De är villiga att komma i kontakt med andra människor vilket har föreslagits ha positiv inverkan på språkinlärning. Fältoberoende personer å andra sidan tycks ha bättre förmåga att omstrukturera språket och utveckla interlingvala system. (Cook 1992, 86-87; Skehan 1989, 111-112.)

Eysenck (refererad i Skehan 1989, 100-101) definierar en extrovert person som social och impulsiv; en introvert som tillbakadragen och avlägsen. Extroverta inlärare har en tendens att underprestera. Forskare har ändå konstaterat att extroverta studerande gärna talar målspråket i och utanför klassrummet, är villiga att ansluta sig till grupper och är aktiva i klassrummet. Introversion verkar däremot förekomma i samband med goda inlärningsstrategier och bättre inlärningsresultat.

Affektiva faktorer har behandlats för motivations del i förra avsnittet. Andra affektiva faktorer i språkinlärning är oro och språkjag. Oro kan förekomma när en studerande jämför sig med andra studerande eller deras kunskaper, när han eller hon vill få godkännande från läraren, i prov samt i jämförelse med sig själv och egna mål (Bailey, refererad i Skehan 1989, 116). Oron kan vara nyttig i rimliga mängder men för mycket oro kan avhålla inläraren från att göra framsteg. Det är dock svårt att avväga betydelsen av oro för inläringen eftersom olika människor reagerar på olika sätt under tryck och i olika situationer. (Skehan 1989, 115, 118.)

Jaguppfattning består av en individs uppfattningar om sig själv medan språkjag är inlärares uppfattning om sig själv som språkinlärare. Pihko och Laine (1987, 163-165, 170-171) har konstaterat att en inlärares språkjag är en betydelsefull psykologisk faktor i inläringen av främmande språk. Språkjaget gestaltar sig i samband med språkstudier och styr en individs uppförande i situationer som anknyter till det främmande språket och språkstudierna. Ett svagt och negativt språkjag tar sig uttryck i avvisande hållning i språkstudier och försvagar

inlärares motivation. Detta är en utmaning för läraren som ska försöka stödja utvecklingen av ett positivt språktagande med hjälp av uppmuntrande inläringserfarenheter.

4.5 Inläring av fackspråk och -terminologi

Inläring är en process på yt- och djupnivå. På ytnivån uppfattas till exempel en text bara som text medan på djupnivån är textens innehåll i fokus. Innehållet fokuseras också i inläringen av fackspråk. Inläringen kan bli lättare om studerande är beivrade i studieområdet på modersmålet. Samtidig inläring av både studieområde och fackspråk är möjlig då språket anknyter till verkliga kommunikationssituationer. När det gäller texter, uppfattas fackspecifika texter som motiverande. Fördelen är att studerande då blir intresserade av textens innehåll i stället för dess ytnivå. (Laurén & Nordman 1998, 9: 5-6.)

Integrering av språk- och ämnesstudier ger möjligheter till innehållsmässig inläring av fackspråk. Målspråket då kan fungera som ett medel med hjälp av vilket studerande kan lära om yrkesämnen och på samma gång vänja sig vid att lyssna och använda målspråket (von Essen 1996c, 43). Man kan börja med att studerande sätter sig in i fackterminologin. I fortsättningen ska studerande bli mera självständiga och i kontext kunna förstå fackspecifika texter med hjälp av logisk slutledning. Samtidigt ska studerande utöka sitt glosförråd. (Suvivaara & Nenola 1995, 7.)

Huhta och Suontausta (1996, 110) har konstaterat att grundskol- och gymnasiegångna studerande kan nå samma resultat i inläring av fackterminologi i engelskan efter en period av tvåspråkig undervisning. Detta bevisar att nivån på grundutbildningen i engelskan inte påverkar inlärningsresultatet vid fackterminologi. En betydlig förbättring av färdigheterna i fackterminologin är möjlig under en intensiv men relativt kort tidsperiod. Det är sannolikt att liknande resultat kan nås i svenskan om än studerandes språkkunskaper i svenskan inte är på samma nivå som i engelskan. Undervisning på främmande språk i både språk och yrkesämnen är ändå sällsynt. Enligt lärarna är anledningen till detta studerandes bristfälliga språkkunskaper. (Väyrynen et al. 1998, 129-139.)

5 SPRÅKUNDERVISNING INOM YRKESUTBILDNING

Yrkesmässig kvalificering består av att studerande tillägnar sig hur man ska agera inom branschen och tillägnar sig dess språk (Karihalme, 1999, 38). I både inhemska och europeiska utvecklingsprogram för språk har det understrukits att undervisningen i främmande språk ska effektivt anknytas till yrkesutbildningen (Pohjala 1996, 9; Recommendation 1998, 4). Dessutom ska språkstudierna i grundskolan och inom yrkesutbildningen anknytas till varandra (Nikki 1993, 10).

5.1 Mål och innehåll för svenskstudier

Målet för de obligatoriska studierna i det andra inhemska språket, svenskan, är enligt grunderna i läroplanen (Kultur 1995, 47) ”att den studerande förstärker sin språkkunskap och bekantar sig med det centrala ordförrådet inom sitt fack”. Huvudvikten i undervisningen ska vara på den muntliga språkkunskapen. Andra språkkunskaper beaktas enligt yrkesbranschens krav. Därför är det nödvändigt för lärare i svenska att samarbeta med lärare i yrkesämnen (Niemelä & von Essen 1996, 28). I de generella målen för främmande språk betonas dessutom en positiv inställning till språk och självständig och livslång språkinläring. Språkens strukturer ska inte studeras mera än det är nödvändigt för fackspråket. (Kultur 1995, 44-45.)

Det konkreta målet för språkkunskaper i svenskan inom yrkesutbildningen på andra stadiet är färdighetsnivåerna 1-2 i den allmänna språkexamen (Kultur 1995, 47). I definitionerna för färdighetsnivåerna framhålls dock bara färdigheter i allmänspråk. Beskrivningen av språkfärdighetsskalan (Examensnivåer 2000) står nedan.

1. Språkfärdigheten är tillräcklig i några mycket enkla muntliga och skriftliga kommunikationssituationer. Förstår delar av ett meddelande eller samtal om bekanta saker, åtminstone vilket tema det är fråga om. Känner i någon mån till språkets grundläggande strukturer och basordförråd.

2. Språkfärdigheten är tillräcklig i elementära muntliga och skriftliga rutinmässiga situationer. Förstår åtminstone med hjälp av ordbok enkla meddelanden. I nya situationer uppstår likväl ofta förståelsesvårigheter och missförstånd.

I målen för svenskstudier förenas inläringen av muntliga språkkunskaper med fackspråket som kan uppfattas som *fackdialog*. Karihalme (1999, 116) definierar den som dialog som uppstår i fackmässiga kontexter. Fackdialogen kan förekomma inom en bransch, mellan olika branscher samt mellan en bransch och utomstående. Således utgör den en naturlig del av studieinnehållet i svenskan. Om definitionerna om språkfärdighetsnivåerna ovan tillämpas på fackspråket, kan studerande väntas klara enkla eller elementära kommunikationssituationer i det blivande arbetet.

5.2 Läroplanerna och deras inverkan på språkstudier

Läroplanerna styr det praktiska undervisningsarbetet. I läroplanerna definieras det mål och innehåll för olika studier och skolformer samt examinas omfattning. Skolor och läroanstalter utarbetar också egna läroplaner. Riksomfattande grunderna för läroplanen och läroanstalternas egna läroplaner utgör tillsammans läroplanen för yrkesutbildning. När det gäller yrkesutbildning, formuleras grunderna för läroplanen för varje examen separat. Målet med den aktuella läroplanen är bland annat att utveckla inlärningskultur, förnya och göra studiesätten mångsidigare samt ge incitament till utvecklingsarbete i läroanstalter. (Ammatillisen koulutuksen opetussuunnitelmaudistus 1994, 26-27; Väyrynen et al. 1998, 17.)

För språks del är de riksomfattande grunderna för läroplanen vida. Grunderna ger lärarna bara ramen för mål och innehåll av språkstudierna. Lärarna har stor rörelsefrihet i att definiera mål och innehåll som svarar mot varje examens behov. De får utnyttja de läromedel som finns till hands och välja de undervisningsmetoder som passar för undervisningskontexten. Detta har lett till att största delen av praktiska beslut görs i läroanstalter. (Niemelä & von Essen 1996, 23; Väyrynen et al. 1998, 17-18.)

Praktiska beslut definieras i läroanstalternas egna läroplaner som utarbetas på basis av riksomfattande läroplansgrunderna. Sammanställningen av läroplanen är en kontinuerlig process där alla intressegrupper är med i att vidareutveckla den. (Ammatillisen koulutuksen opetussuunnitelmauudistus 1994, 36-37; Kultur 1995, 71.) Läroplanen består av en allmän del som berör hela läroanstalten och informerar om läroanstaltens verksamhetsidé och inlärningsuppfattning. Den specificerade delen berör varje utbildningsprogram eller inriktningsområde för sig. (Niemelä & von Essen 1996, 27.)

Läroanstaltens egen läroplan har i uppgift att ge studerande information över utbildningens mål, innehåll, arrangemang, uppbyggnaden och avläggningen av examina samt handledning för individuella studier. I läroplanen ska man fästa uppmärksamhet vid hur de riksomfattande målen för utbildningen kan nås. (Ammatillisen koulutuksen opetussuunnitelmauudistus 1994, 36-37, 43.) Läroplanen får mera emfas samtidigt som riksomfattande restriktioner för läroplansgrunder minskar. För läroanstalterna ger en egen läroplan möjligheter till att profilera sig. Därtill blottar läroplanen läroanstaltens grundläggande värden som styr dess verksamhet. (Väyrynen et al. 1998, 17-18; Kultur 1995, 71-72.)

Läroanstaltens läroplan för främmande språk och det andra inhemska språket ska enligt Niemelä och von Essen (1995, 23) basera sig på följande dokument:

- grundskolans läroplan
- broschyren *Yhteiset opinnot nuorten ammatillisessa peruskoulutuksessa toisella asteella*
- läroanstaltens generella läroplan
- läroplansgrunderna som bestäms av utbildningsprogram eller inriktningsområdet

Anknytningen till tidigare studier i grundskolan och till andra studier inom yrkesutbildningen bör alltså beaktas redan i planeringsskedet av läroplanen för främmande språk. I läroplanen ska undervisningens mål, innehåll, läromedel och undervisningsmetoder samt grunderna för bedömningen presenteras (Niemelä & von Essen 1996, 27-28). I verkligheten saknar en stor del av läroanstalterna läroplaner för språk (Väyrynen et al. 1998, 124). Då måste språklärare själva utarbeta sina läroplaner. Lärare uppskattar ändå denna frihet att få bestämma över sitt arbete i planerings- och omsättningskedet (Kantelininen 1998, 77).

5.3 Undervisningsmetoder och handlingssätt

Karakteristiskt för yrkesinriktad språkundervisning är jämlikhet mellan lärare och studerande. Detta återspeglas framför allt i planering av kursinnehåll och bedömning för studerande kan delta i dem. (von Essen 1996a, 59.) Ett annat särdrag är att studerande har relativt symmetriska kunskaper om branschen medan kunskaperna om både branschen och målspråket vanligen är osymmetriska mellan språklärare och studerande. Därför måste båda parterna ta till förenklat målspråk då de kommunicerar med varandra. (Myking 1998, 46-47.)

Den sedvanligaste undervisningsmetoden i yrkesinriktad språkundervisning är enligt Väyrynen et al. (1998, 130-131) grupp- och pararbete. Lärare anser att de använder relativt mycket också andra aktiverande undervisningsmetoder och gynnar arbetsmetoder som betonar muntlig språkfärdighet. Rollspel är däremot mera sällsynta trots att de ger naturliga tillfällen att träna arbetslivets vanliga kommunikationssituationer.

Undervisning på målspråket är i genomsnitt medelmåttigt bland språklärare. Det största hindret för användningen av det främmande språket är enligt lärarna studerandenas bristfälliga språkkunskaper. (Väyrynen et al. 1998, 128-129, 138.). Lösningen till detta problem vore att göra språket förståeligt för studerande genom att förenkla det, genom att använda olika medier som tal, bilder, skrift, ljud och icke-verbal kommunikation samt genom att förhandla ordens betydelser. När studerande koncentrerar sig på att skapa klarhet i ordens betydelse måste de aktivt försöka förstå vad de andra vill uttrycka och samtidigt själva försöka göra sig förstådda. (Gebhard, 1996, 53, 80-81.)

Integrering av främmande språk till yrkesämnen ger en möjlighet att öka input av målspråket och förbättra studerandenas språkkunskaper. Inläring i arbetet erbjuder också tillfällen att integrera språkstudier till praktiken redan under utbildningstiden. Trots detta bedömer nästan två tredjedelar av lärarna att språkundervisningen inte alls eller bara i någon mån integreras till yrkesämnen. En nackdel med integreringen är lärarnas ämneskompetens; till exempel för en språklärare är det svårt att undervisa i yrkesämnen. Det största hindret för integreringen är enligt Hämäläinen (1998, 13) ändå skeptiska attityder hos både språk- och ämneslärare. Den låga nivån av integrering visar sig också i samarbetet mellan yrkeslärare och språklärare vilket till största delen består av personliga samtal. (Vieraskielinen opetus 1997, 15-16; Väyrynen et al. 1998, 128.)

Jaatinen (1998, 6-9) framför att språkundervisning inom yrkesutbildning ska basera sig på yrkesmässiga teman som ansluter sig till studerandenas egen bransch. Teman kan utgöra stommen för en kurs, hänvisa till fackterminologin och inövningen av kommunikationssituationer samt ligga till grund för utarbetningen av läromedel. Fördelen är att undervisningsinnehållet blir meningsfullt och att olika språkkunskaper kan integreras samt att språkinläring stöder inläringen av fackområdet. Därutöver är det viktigt att utnyttja studerandenas egna erfarenheter vilket visar att de värderas som unika individer (Gebhard, 1996, 53). Inom hantverk och konstindustri är det dessutom lättare för en lärare att bli bekant med studerande eftersom gruppstorleken är mindre än inom andra studieområden (Nikki 1993, 35).

5.4 Läromedel

Syftet med läromedel är att åskådliggöra de kunskaper och färdigheter som stöder inläring. Som helhet omfattar läromedel alla hjälpmedel och utrustning som kan tänkas främja inlärningsprocessen. (Aarnio, Helakorpi & Luopajarvi 1991, 178.) I denna avhandling koncentrerar man sig ändå på olika slags skriftliga och tryckta läromaterial samt AV-material.

5.4.1 Krav på läromedel

Alla läromedel som används vid läroanstalter bör överensstämma med den riksomfattande läroplanen och utbildningsmålen. Läromedel ska till exempel befrämja jämställdhet, internationalism och hållbar utveckling. (Niemelä 1996, 56.) Utöver detta ska läromedlen svara mot undervisningens mål och innehåll som varierar enligt utbildningsområdet. På grund av mångformigheten inom yrkesutbildningen är behovet av läromedel stort. (Väyrynen et al. 1998, 126.) Suvivaara och Nenola (1995, 7) framhäver att lämpliga läromedel är en förutsättning för att studerande ska kunna utveckla fackspecifika språkkunskaper. Detta förutsätter att läraren har en gedigen yrkesskicklighet för lärare undervisar i flera fall (58 %) vid fler än en läroanstalt och över hälften (53 %) i två eller tre olika språk (Väyrynen et al. 1998, 75, 80).

Bååth (refererad i Mäki-Komsi 1999, 71-72) har definierat sju inlärningspsykologiska teser som är centrala både i meningsfull inläring och i pedagogiskt ändamålsenliga läromedel.

Enligt Bååth lär vi bäst:

- saker vi har förstått och bearbetat i sinnet
- saker vi själv har kommit på
- saker som står i samband med våra behov, tidigare erfarenheter och kunskaper
- om vi får omsätta våra kunskaper i praktiken
- om inläring ger tillfredställelse
- om vi har möjlighet till människokontakter i inläringssituationen
- om vi upplever inläringssituationen som trygg

Läromedel ska i första hand hjälpa förstå det som studeras och inspirera till att sträva efter inläring och kommunikation. Det är viktigt att läromedel har samband med studerandenas verklighet och att kan omsättas i praktiken till exempel i form av simuleringar. Laurén och Nordman (1998, 9: 5-6) understryker att texter till exempel ska upplevas som relevanta och stå i relation till studerandes språk- och fackområdeskunskaper. Kiiskinen (1987, 124) anför att en övning blir meningsfull då studerandena upplever att de behöver lära sig för att kunna lösa den. Övningarna måste således vara tillräckligt utmanande.

Robinson (1991, 54) och Jaatinen (1998, 3-4, 18) anser att det är viktigt att läromedel i den yrkesinriktade språkundervisningen är autentiska. Med autentiska läromedel avses material som ursprungligen inte var avsedda för undervisning. Inom den yrkesinriktade språkundervisningen är det ofta fråga om material som används inom studerandes bransch och blivande arbete. Autentiska läromedel kan basera sig på studerandenas önskningar. I början av studierna brukar studerande önska material som direkt anknyter till studieområdet men senare brukar önskningarna bli mångsidigare, mera övergripande och individuella.

5.4.2 Nuläge

Lärare i språk inom yrkesutbildning lider ofta av brist på färdiga läromedel. Härav följer det att de själva måste utarbeta kursmaterialet eller bearbeta det på basis av branschernas facklitteratur och tidningar. (Kantelinen 2000b, 21.) Förläggare är visserligen intresserade av att producera läroböcker för gemensamma ämnen, speciellt för de största studieområdena. Dessa täckte emellertid bara cirka 20 % av alla studieområden inom yrkesutbildningen i Finland 1992. Därmed blir majoriteten av studerandena utanför de större studieområdena. (Opetusteknologian tila 1992, 13-14.) I fråga om AV-material är det också endast få större studieområden som har fått specifika material (Audiovisuaalisia oppimateriaaleja 1992, 22-23).

Hantverk och konstindustri har som ett litet studieområde saknat fackspecifika läromedel. Detta har upplevts som ett betydande problem. Enligt en utredning som genomfördes 1990 var bristen på läromedel och den dåliga nivån på läromedel ett av huvudproblemen i undervisningen av främmande språk inom detta område. (Nikki 1993, 37.) När det gäller små studieområden är det orealistiskt att vänta att produktionen av traditionella läromedel kommer att bli kommersiellt lönsamt. Moderna inlärningsmiljöer kan ses vara en lösning till läromedelsläget men förverkligandet av dem förutsätter stöd från statsmakten. (Sajavaara 1999, 44.)

Enligt Väyrynen et al. (1998, 126-127, 137) är de vanligast utnyttjade läromedlen i språkundervisningen inom yrkesutbildningen på andra stadiet kopior. Nästan 94 % av lärarna använder dem antingen mycket eller medelmåttigt. Lärobok används nästan lika ofta (76 %). Emellertid använder 10 % av lärarna inte alls någon lärobok. Speciellt yngre lärare anser att övningarna i läroböcker är allmänt taget pedagogiskt dåliga, föråldrade eller helt felaktiga. Drygt över hälften av lärare använder AV-material medelmåttigt. Artiklar och tidskrifter används något mera sällan än AV-material men vanligast dock medelmåttigt. Datorstödd språkundervisning är däremot sällsynt fastän många studerande är intresserade av den. Som helhet är läromedel som lärare använder tämligen heterogena. Under dessa omständigheter beror kvaliteten och mångsidigheten av läromedel på lärare.

Bristen på lämpliga fackspecifika läromedel är värst i det andra inhemska språket svenskan inom den finskspråkiga yrkesutbildningen. 40 % av lärarna inom yrkesutbildningen på andra stadiet tycker att det finns antingen lite eller inte alls läromedel eller att de är alltför dyra i förhållande till nyttan (Väyrynen et al. 1998, 127). Studerande är ofta ovilliga att satsa sina pengar på en lärobok som behövs bara för en kurs. Då måste läraren anlita kopiering och göra sig skyldig till olagligheter. (Niemelä 1996, 58.).

I nuläget är det mestadels lärare som utarbetar läromedlen. Till följd av detta reflekterar läromedel lärarnas föreställningar om hurdana läromedel är lämpliga för en grupp studerande. Inom den yrkesinriktade språkundervisningen är det vanligt att de som utarbetar läromedel fokuserar på studieområdets fackspråk och kommunikation. (Gebhard 1996, 90-92, 99.) Lärarna kan emellertid ha svårigheter med att ingripa i läromedelsarbetet för i lärarpraktiken betonas allmänbildande utbildning på yrkesutbildningens bekostnad. Kantelinen (2000b, 20) konstaterar att de språklärare som söker sig till yrkesutbildning måste lära sig de centrala särdragen och praxisen i arbetet genom försök och misstag.

6 PROBLEMSTÄLLNINGAR

Huvudmålet med denna undersökning är att kartlägga läromedel i svenska inom hantverk och konstindustri på andra stadiet, speciellt för beklädnads och textils del. Läromedlen indelas i läroböcker och andra läromedel. Läromedel, deras utnyttjande, fackspråkets roll och utarbetande av läromedel betraktas ur lärares synvinkel. Dessutom ska lärares uppfattningar om läromedel inom dessa två inriktningsområden jämföras med varandra. Detta ska uppdaga om läromedlen inom beklädnad och textil är identiska eller om det finns några skillnader mellan dem. Förutom detta ska lärare indelas i grupper för att kunna förklara eventuella skillnader i uppfattningarna om läromedel.

Undersökningen indelas i tre problemområden:

1. Läroböcker i yrkesinriktad svenskundervisning

- 1.1 I vilken utsträckning används och utnyttjas läroböcker i svenskundervisningen?
- 1.2 Vilka läroböcker använder lärare?
- 1.3 Hur lämpar sig läroböckerna för att främja inläring av olika språkfärdigheter och fackspråk?
- 1.4 Är priserna på läroböckerna ett hinder för köpande?

2. Andra läromedel i yrkesinriktad svenskundervisning

- 2.1 I vilken utsträckning används och utnyttjas andra läromedel?
- 2.2 Vilka läromedel används som kopiankällor?
- 2.3 Hur mycket tid tar läromedelsarbetet?
- 2.4 Hur vanligt är samarbetet med andra språklärare för läromedels del?

3. Fackspråkets roll i läromedel

- 3.1 Hurdan är fackspråkets roll i läroböcker och andra läromedel?
- 3.2 Hur vanligt är samarbetet mellan lärare i svenska och lärare i yrkesämnen?

7 METOD

I detta kapitel presenteras undersökningens målgrupp, datainsamlingsmetoderna och analysen av data. För datainsamlingens del koncentreras det i första hand på enkäten som gällde alla lärare i målgruppen. Till slut beskrivs dessa lärare.

7.1 Målgrupp för undersökningen

Undersökningens målgrupp bestod av lärare som undervisade i svenska inom hantverk och konstindustri i finskspråkiga läroanstalter under läsåret 2000-2001. Den undersökta utbildningsnivån var andra stadiet och inom det utbildningen av unga. I det första skedet av definierandet av undersökningens målgrupp avgränsade jag den omfatta sådana lärare som undervisade i svenska inom de så kallade mjuka materialen eller inriktningsområdena beklädnad/sömnad och/eller textil/vävning. Beklädnad och sömnad samt textil och vävning är parallella benämningar men de förra benämningarna beklädnad och textil är numera i allmänt bruk. I fortsättningen kommer jag att hänvisa bara till de allmännare benämningarna.

För att få reda på vilka läroanstalter som organiserar utbildning inom inriktningsområdena beklädnad och textil satte jag mig in i Utbildningsstyrelsens publikation *Koulutusopas peruskoulun jälkeiseen koulutukseen 2000* och läroanstalternas webbsidor. I denna utredning kom det fram att det finns specialläroanstalter borträknade 40 läroanstalter som organiserar utbildning inom hantverk och konstindustri och 34 inom beklädnad och/eller textil. Av dessa hade 34 läroanstalter 32 inriktningsområdet beklädnad och 27 inriktningsområdet textil. Således blev det 9 läroanstalter där det finns någotdera av inriktningsområdena och 25 där det finns båda.

Anledningen till valet av de två bestämda inriktningsområdena var deras stora utbredning inom hantverk och konstindustri samt personlig kännedom om beklädnad. Tillsammans bildar beklädnad och textil dessutom en naturlig och traditionell helhet: de mjuka materialen. Andra så kallade mjuka material som stickning, spets samt skinn och päls är högst sällsynta och blev utanför undersökningen.

I det andra skedet av målgruppens definierande tog jag reda på målgruppslärares identitet och bostadsadress genom att kontakta yrkesläroanstaltens kanslipersonal eller studieområdets föreståndare per telefon. Jag förmodade att målgruppslärare undervisar i svenska i flera utbildningsenheter samtidigt på grund av svenskans anspråkslösa studieveckoantal och därför bäst kan nås från bostadsadressen. Det här antagandet visade sig senare vara rätt. I telefonsamtal framgick det för övrigt att lärarnas huvudarbetsplats ofta är inom något annat utbildnings- eller studieområde än hantverk och konstindustri.

I utredningen av lärarnas identiteter och bostadsadresser blev bostadsadressen för 5 lärares del oklar av olika skäl. I sådana fall fick jag adressen till arbetsplatsen. På en läroanstalt var svensklärares identitet osäker varför jag fick adressen till studieområdets föreståndare som skulle skicka enkäten vidare till läraren i svenska. På en annan läroanstalt var det två lärare som undervisade i svenska. Genom att kontakta den ena läraren fick jag reda på läraren som lärde beklädnads- och textilstuderande. En av läroanstalterna hade inte alls lärare i svenska under mina förfrågningar och därför blev utanför undersökningen.

Den slutliga omfattningen av målgruppen var 33 lärare i svenska på 33 olika yrkesläroanstalter. Målgruppen omfattade således alla de lärare som undervisade studerande inom beklädnad och/eller textil i svenska under datainsamlingen. Därför är det realistiskt att anta att undersökningens resultat beskriver läromedel åtminstone inom dessa två inriktningsområden.

7.2 Datainsamling

Datainsamlingen skedde i två faser. Huvuddelen av undersökningsmaterialet insamlades med hjälp av en enkät som var riktad till målgruppslärare. Enkätundersökningen genomfördes i november 2000. Som tillägg till materialet från enkäten utfördes två temaintervjuer med målgruppslärare. Intervjuerna genomfördes i januari 2001.

7.2.1 Planering och genomförande av en enkät för lärare

Jag kom fram till att utföra en enkät eftersom den är ett behändigt och tidsparande sätt att få tag i alla målgruppslärare som arbetar över hela landet. Dessutom kunde jag på en gång fråga om flera saker inom ett begränsat tema. För målgruppslärarnas del skulle deltagandet i en enkät vara lätt och inte belasta dem för mycket. Lärare kan också anses som de bästa experterna på att bedöma sitt eget arbete och de läromedel som de använder.

Huvudmålet för enkäten (bilaga 1) var att få information om det aktuella läromedelsläget inom hantverk och konstindustri med de mjuka materialen i fokus. Således var huvudvikten vid de frågor som rörde läromedel inom beklädnad och textil. I de flesta fallen fick lärare svara separat för båda inriktningsområdenas del för att eventuella skillnader i läromedel mellan beklädnad och textil skulle synas. Detta gjorde ändå formulerandet av enkäten mera komplicerat. Som motivering för svarandet lovades lärare i följebrevet en sammanfattning av undersökningsresultaten. I själva enkäten koncentrerades på att reda ut de tre problemområden i läromedel som presenterades i kapitel 6:

1. läroböcker i yrkesinriktad svenskundervisning
2. andra läromedel i yrkesinriktad svenskundervisning
3. fackspråkets roll i läromedel

I utarbetningen av frågeformuläret tog jag i beaktande principer som gäller enkäter (Alkula, Pöntinen & Ylöstalo 1994; Heikkilä 1999; Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 1997). Rutinmässiga frågor om lärarnas bakgrund placerades i början av enkäten för att underlätta svarandet på följande mera specifika frågor. Egentliga flervalsfrågor omfattade 11 huvudfrågor av vilka frågorna 3, 5, 6 och 7 innehöll specifikation gällande läroböcker, utnyttjandegrad av både läroböcker och andra läromedel, kopiankällor och fackspråket. Mot slutet av enkäten blev frågorna mera allmänna. I den öppna frågan fick lärarna fritt ge utvecklingsidéer om läromedel inom hantverk och konstindustri.

I enkäten inkluderades tio frågor om lärarnas bakgrundsfakta. Dessa behandlade informanternas kön, ålder, totala arbetserfarenhet som lärare samt som lärare i svenska inom hantverk och konstindustri, utbildning, pedagogiska studier och typ av anställningsförhållande. Därutöver behandlade frågorna läroanstaltens läge, om testdeltagaren

lärde svenska endast inom hantverk och konstindustri samt hur läraren hade gjort sig förtrogen med studieområdet hantverk och konstindustri. Med hjälp av de här frågorna ville jag kartlägga möjliga faktorer som kan påverka lärarens val av olika läromedel och hur stor insats läraren har gjort i utarbetningen av läromedel.

För att få information om de tre problemområdena gällande läromedel formulerades olika frågor. För att kartlägga läroböcker och deras roll i den yrkesinriktade svenskundervisningen utarbetades frågorna 1, 2, 3a-g, 4, 5a, 6a och 7a. Först frågades om läraren använder någon lärobok i undervisningen och om det är fallet, bads läraren att ange titeln för boken (frågorna 1 och 2). Med den senare frågan ville jag få reda på om lärarna i svenska har någon favorit bland läroböckerna. Om läraren inte använde någon lärobok, kunde denna hoppa över frågorna 2 och 3.

I 3a-g skulle läraren avväga hur bra den använda läroboken lämpar sig för undervisningen och inlärningen av olika typer av språkfärdigheter, strukturer, ord och allmänspråk. Svararen skulle placera sitt svar på skalan 1-5 där 1 motsvarade "dåligt" och 5 "utmärkt". Fråga 4 var riktad till sådana lärare som inte använder någon lärobok. Jag antog att priset på en lärobok är en faktor som kan vara ett hinder för dess anskaffande liksom Niemelä (1996, 58) framför. Antalet studieveckor i svenskan är begränsade till en eller två obligatoriska studieveckor och priset på en lärobok jämfört med nyttan av den kan uppfattas som orimligt.

I frågorna 5a, 6a och 7a kartlades läroböckernas roll ur olika synvinklar. I 5a skulle läraren ange hur mycket han eller hon använder en lärobok på skalan 1-5 där 1 motsvarade "inte alls" och 5 "mycket". Andra delar (b-g) i huvudfråga 5 rörde andra läromedel. Vid huvudfråga 6 frågades efter kopiekällorna. Enligt Väyrynen et al. (1998, 126) är det uttryckligen kopior som är de vanligaste läromedlen bland lärarna inom yrkesutbildningen på andra stadiet. I 6a frågades hur ofta läroböcker används som kopiekällor på skalan 1-5 där 1 motsvarade "aldrig" och 5 "ofta". Vid huvudfråga 7 koncentrerades på fackspråkets roll i läroböcker och andra läromedel. I 7a skulle läraren utvärdera hur mycket fackspråket betonas i läroböcker på skalan 1-5 där 1 motsvarade "inte alls" och 5 "mycket".

Andra läromedel i den yrkesinriktade svenskundervisningen kartlades i 5b-g, 6b-f och 7b-g. I 5b-g frågades hur mycket lärare använder andra läromedel. Som möjliga läromedel nämndes kopior, tidskrifter, facktidningar, facklitteratur, AV-material samt Internetmaterial. Med

facktidningar och facklitteratur menades publikationer där antingen beklädnad eller textil betonas i innehållet. I frågorna 6b-f om kopiekällor återkom tidskrifter, facktidningar, facklitteratur och Internetmaterial. Därutöver tillfogades *egna idéer* (6f) för jag antog att det kan vara nödvändigt för en lärare att komma med egna skraddarsydda läromedel.

I frågorna 7b-g var läromedelsindelningen densamma som i 5b-g. Läraren skulle i 7b-g bedöma betoningen av fackspråket läromedel för läromedel. Det var dock lite tvivelaktigt att fråga om fackspråkets betoning i facktidningar och -litteratur.

De fem följande flervalsfrågorna (8-12) var av en mera allmän natur. Syftet med frågorna var att reda ut om läromedelsarbetets mängd och lärares samarbete med andra lärare inom beklädnad och textil samt att få en uppskattning om läromedelsläget inom hantverk och konstindustri. I fråga 8 togs reda på hur stor del av alla läromedel lärarna samlar själva. Fråga 9 handlade om arbetstiden som insamlingen och utarbetningen av läromedel i praktiken kräver. På grund av det relativt dåliga läromedelsläget i språken och speciellt i det andra inhemska språket inom yrkesutbildning (Väyrynen et al. 1998, 127; Nikki 1993, 37) antog jag att läromedelsarbetet tar en betydlig del av lärarnas arbetstid.

Med frågorna 10 och 11 kartlades samarbetet mellan lärarna i svenska och lärarna i yrkesämnen och andra språkämnen. Jag förmodade att de flesta lärare i svenska inte känner till studieområdet hantverk och konstindustri annars än genom sin lärarerfarenhet inom området. Därför frågades om samarbetet med lärarna i yrkesämnen som är experter på en bestämd bransch. Samarbetet med andra språklärare fokuserades i fråga 11 för läromedelsdel. I den sista flervalsfrågan (12) skulle lärarna bedöma läromedelsläget inom hantverk och konstindustri. Svartalternativen varierade från ”utmärkt” till ”dåligt”. I den enda öppna frågan (13) frågades efter utvecklingsidéer för läromedelsläget inom hantverk och konstindustri.

Enkäten testades med en utbildare i november 2000. Genom att använda en utomstående informant ville jag säkra att enkäten skulle bli språkligt entydig och framskrida logiskt. Som en utbildare kunde informanten utvärdera och kommentera enkäten ur lärarens synvinkel. Förbättringsförslag på enkäten gällde bakgrundsfrågor, layout, svarsinstruktioner, formulering av några frågor och frågeantal. Till slut sjönk antalet huvudfrågor från 16 till 13 vilket ledde till att enkäten blev mera luftig. Fyra huvudfrågor kunde fogas ihop till två och en fråga

lämnades bort som irrelevant. Den slutliga versionen av enkäten granskades av avhandlingens handledare professor Veikko Muittari.

Enkäten postades med svarskuvert på fredag den 17 november personligt till antingen lärarens bostadsadress (n = 28) eller läroanstalten (n = 5). Svaren skulle skickas tillbaka sist den 1 december. Det första svaret kom på tisdag den 21 november. På samma dag meddelade två lärare per e-post att de inte kunde svara på enkäten för de hade nyligen börjat med sitt arbete och inte kunde kommentera läromedel. Två dagar före den sista returneringsdagen hade ändå bara tio enkäter skickats tillbaka.

För att få flera enkäter tillbaka postade jag ett julkort med en påminnelse om enkäten till lärarna som inte än hade svarat. Antalet påminnelser kunde begränsas till 20. Jag antar att påminnelsen hade en positiv effekt. Tio av de returnerade enkäterna skickades tillbaka först efter den.

Det sista svaret kom den 11 december och antalet besvarade enkäter blev till slut 22. Dessutom meddelade ytterligare två lärare per e-post att de inte kunde svara på enkäten. Därutöver returnerades en obesvarad enkät där läraren meddelade att hon inte undervisar i svenska inom hantverk och konstindustri. Av tabell 3 nedan framgår den absoluta och den procentuella fördelningen av frågeformulären.

Tabell 3 *Returnering av enkäter*

Enkäter	f	%
Besvarade enkäter	22	67
Obesvarade enkäter, skriftliga kommentarer	5	15
Helt obesvarade enkäter	6	18
Sammanlagt	33	100

Bortfall av enkäterna blev liten när man tar i beaktande att åtminstone fem lärare av 33 inte kunde svara på enkäten på grund av att de saknade erfarenheter av svenskundervisning inom hantverk och konstindustri. Därmed blev den totala svarsprocenten 82. Det faktum att enkäten

var riktad till en specialgrupp av lärare samt att ämnet var relevant för dem måste ha haft en positiv inverkan på intresset att delta den.

7.2.2 Planering och genomförande av lärarintervjuer

På planeringsstadiet av materialinsamlingen bedömde jag att en enkät inte räcker för att kartlägga och belysa läromedlen inom beklädnad och textil. Lärarintervjuerna skulle komplettera och precisera enkätmaterialiet samt göra undersökningsmaterialiet mångsidigare. Intervjuerna skulle också kunna vara till hjälp i tolkningen av enkätresultat. Därför frågades det i enkäten om lärare är redo för en intervju.

Åtta av de 22 lärarna meddelade att de är villiga att delta i en intervju. Av dessa åtta lärare valde jag ut två som undervisade i svenska studerande inom de båda inriktningalternativen. Andra grunder för valet av dessa två lärare var minst tio års totala lärarerfarenhet och minst fem års erfarenhet i svenskundervisningen inom hantverk och konstindustri. Lärarna använde inte heller någon lärobok liksom de flesta lärare som svarade enkäten.

Som intervjuform valde jag av en halvstrukturerad temaintervju. Den är enligt Hirsjärvi et al. (1997, 205) en användbar metod i undersökningar där någon kvantitativ metod är den huvudsakliga metoden för materialinsamlingen. Dessutom skulle den som blev intervjuad ha möjlighet att ta upp sådana synpunkter på läromedelstemat som inte hade ägnats uppmärksamhet i enkäten. Intervjuaren skulle också kunna ställa frågor som klargjorde den intervjuades svar och tog dennes personliga kontext i beaktande. (Hirsjärvi & Hurme 1988, 36.)

Lärarintervjuerna genomfördes i januari 2001. Stommen för intervjuerna (bilaga 2) baserade sig på enkäten och bestod av en inledning och de egentliga temana lärobok, andra läromedel och fackspråk samt en avslutning. Lärarna hade i förhand informerats per telefon eller per e-post att intervjun kommer att handla om ungefär samma teman som enkäten. Stommen var relativt noggrann eftersom jag inte hade någon tidigare erfarenhet av att intervju. I praktiken överlappade temana och behandlades i den ordning som verkade naturlig i intervjusituationen. Också några teman utanför stommen dök upp under intervjuerna.

Intervjuplatserna bestämdes av de intervjuade lärarna. Den första intervjun genomfördes i lärarens eget arbetsrum, den andra i en studentmatsal. I de båda fallen fanns det inga störande faktorer, även i studentmatsalen var bullret i bakgrunden dämpat. För att säkra intervjumaterialets validitet och reliabilitet anförde jag korta sammanfattningar om det som läraren hade berättat under intervjun. På samma gång kunde jag fråga om jag hade förstått rätt det som läraren hade menat.

De båda lärarna var aktiva i intervjusituationen och berättade öppet om sina åsikter och syner på läromedel. I slutet av de båda intervjuerna fick lärarna fritt berätta om det som inte hade behandlats tidigare men var relevant ur deras synvinkel. För att säkra analysen av intervjumaterialet spelades intervjuerna in på band. Lärarintervjuerna varade båda i en halv timme eftersom temana var synnerligen avgränsade. Tiden räckte ändå för en tillfredsställande genomgång av alla teman samt preciseringen av svaren.

7.3 Analys av data

Användningen av två olika metoder i insamlingen av forskningsmaterialet medförde att materialet från enkäten och intervjuerna analyserades först separat. Enkäten behandlades till största delen kvantitativt och bara för den öppna frågans del kvalitativt. Dessutom avvägdes orsaker för fattande svar. Intervjuerna analyserades enbart kvalitativt. Eftersom det var fråga om endast två intervjuer skulle det ha varit meningslöst att kvantifiera intervjumaterialet.

7.3.1 Analys av enkätsvar

Först numrerades alla de besvarade enkätformulären från ett till 22 för att garantera en objektiv granskning av svaren. Alla de besvarade enkätformulären inkluderades i undersökningsmaterialet fastän det i preliminär granskning kom fram två enkätformulär där det fattades flera svar. I det ena hade läraren ringat in bara ett eller två av svarsalternativen i stället för sex eller sju i huvudfrågorna 5, 6 och 7 (bilaga 1) men annars hade läraren fyllt i formuläret i dess helhet. Jag förmodade att läraren hade konsekvent svarat bara på sådana

delfrågor som verkligen gällde de läromedel som denna lärare använde trots att det i alla frågorna hade varit möjligt att välja alternativet ”inte alls” eller ”aldrig”. Eftersom läraren hade lång lärarerfarenhet inom hantverk och konstindustri kunde hon ändå anses vara expert på området. I det andra enkätformuläret hade läraren ringat in tre svarsalternativ i stället för sju i huvudfrågorna 5 och 6. Denna lärare hade kort lärarerfarenhet men hade tydligen svarat på sådana delfrågor som rörde hennes egna läromedel.

Några av frågorna i enkäten hade uppenbarligen varit antingen otydliga eller svårbegripliga. Flest hade oklara svar framkallat bakgrundsfrågan där svararen skulle ange utbudet av obligatorisk svenska i studieveckor på sin läroanstalt. Tre av lärarna hade inte alls svarat på frågan och i två fall var det omöjligt att tolka svaren. Å andra sidan hade sju lärare kompletterat sina svar på denna fråga med skriftliga kommentarer. Vid bakgrundsfrågan om lärarens ålder hade en lärare märkt att *30 år* saknas från alternativen. Annars verkar det som om bakgrundsfrågorna har varit tillräckligt tydliga.

För flervalfrågornas del svarade de två ovannämnda lärarna för merparten av de obesvarade fallen. Om dessa lärares 23 obesvarade fall i både beklädnad och textil räknas bort, återstår det sju obesvarade fall i beklädnad och sex i textil. Den otydligaste frågan var antagligen 7a som gällde fackspråkets roll i läroboken. Om de ovannämnda lärarna räknas bort, återstår det tre obesvarade fall i beklädnad och två i textil. En lärare hade kommenterat att frågan var oförståelig. De som inte hade svarat på fråga 7a hade svarat ”nej” på fråga 1 där det frågades om läraren och studerandena använder någon lärobok. Det är möjligt att de till följd av detta hade lämnat frågan obesvarad. Emellertid hade de flesta lärare svarat på frågan fastän de i huvudsak inte använde någon lärobok. Huvudfråga 7 kunde ändå ha varit tydligare avgränsad till de läromedel som informanten använder.

Frågorna 1-7 och kryssfrågorna 8 och 9 framkallade 12 egna kommentarer eller förklaringar från lärarna. Tre av de egna kommentarerna var på fråga 9 där det frågades hur mycket av arbetstiden det tar att samla och utarbeta läromedel. Det verkade som om skalan på svarsalternativen var för begränsad när det började från ”0 %” och slutade på ”över 30 %”. Detta tyder på att arbetstiden som insamlingen och utarbetningen av läromedel tar hade underskattats i enkätformulärets planeringsskede. Frivilliga kommentarer på frågorna kan tolkas som ett tecken på att lärare hade satt sig in i att svara på enkätfrågorna. De ville sannolikt ge mera belysande svar än vad jag hade varit ute efter.

Den öppna frågan hade bara två lärare lämnat obesvarad. Svaren visade att bristen på läromedel är ett centralt problem i svenskan inom hantverk och konstindustri. För att möjliggöra en närmare granskning renskrevs de öppna svaren. Därefter klassificerades svaren manuellt enligt problemområdena läroböcker, andra läromedel och fackspråk.

7.3.2 T-testning av enkätaterialet

Vid den kvantitativa analysen av enkätsvaren användes som hjälpmedel kalkylprogrammet Microsoft Excel. Först räknades medeltal och standardavvikelse för de frågor som de flesta lärare hade besvarat (frågorna 5-12). Därefter jämfördes läromedel i beklädnad och textil med ett parvist t-test. För t-testet utvaldes de 17 lärare som undervisade både beklädnads- och textilstuderande i svenska (bilaga 3). Svaren på frågorna om läromedel inom beklädnad och textil utgjorde par som tydligt var beroende av varandra. Med hjälp av ett parvist t-test granskades det om det finns avvikelser i medeltalen mellan de båda linjerna.

För att testa påverkan av lärarnas bakgrund indelades lärare i två ungefär lika stora grupper. Först gjordes indelningen enligt lärarerfarenhet i svenska inom hantverk och konstindustri och sedan enligt lärares anställningsförhållande. I det förra fallet bestod den ena gruppen av lärare med under fem års lärarerfarenhet (beklädnad $n = 10$; textil $n = 8$) och den andra gruppen av lärare med minst fem års lärarerfarenhet i svenska inom hantverk och konstindustri (beklädnad $n = 12$; textil $n = 9$). I det senare fallet bestod grupperna av lärare med tjänst (beklädnad $n = 12$; textil $n = 8$) samt av timlärare (beklädnad $n = 10$; textil $n = 9$). I båda fallen räknades först medeltalen för lärargruppernas svar på frågorna 5-12 för beklädnads och textils del. Sedan testades medeltalen med ett dubbelriktat t-test med olikstora varianser för att reda ut om de möjliga avvikelserna i medeltalen var statistiskt signifikanta. Den använda signifikansnivån var 0,05 vid båda t-testen.

Antalet besvarade enkätformulär är inte stort men ändå heltäckande med beaktande av målgruppen. Resultat är således riktgivande med tanke på problemställningen. Ett litet antal svar medför emellertid att enstaka och stort avvikande värden kan snedvrída resultat i den kvantitativa analysen.

7.3.3 Analys av intervjuerna

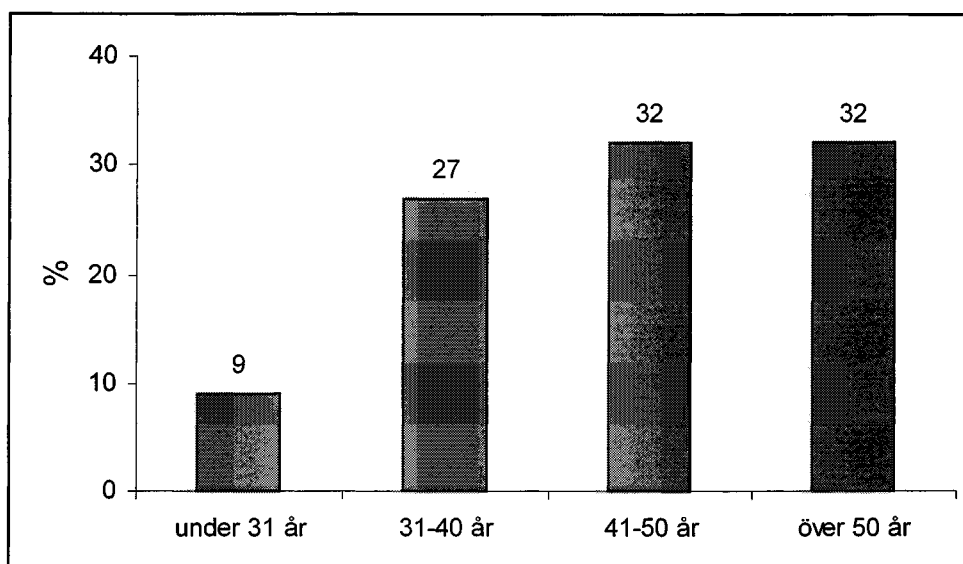
Ljudbanden transkriberades först ordagrant för vidare behandling. Vid bearbetningen av två separata sammanfattningar av transkriberingarna var jag försiktig med att den ena inte skulle påverka den andra och tvärtom. Själva jämförelsen mellan de två sammanfattningarna var lätt fastän temana inte dök upp i alldeles samma ordning. Vid jämförelse och tolkning av sammanfattningarna såg jag till för att inte evaluera intervjuerna som färdiga resultat för vilket Alasuutari (1994, 71) varnar för.

Vid analys av intervjuerna bevarades det tredelade temat som hade utgjort grunden för problemställningen, enkäten och temaintervjun. I analyskedet kunde dessa tre färdiga kategorier utnyttjas. Trots att de intervjuade lärarna representerade hela målgruppen för undersökningen relativt bra, ville jag inte dra för långtgående slutsatser av de två intervjuerna. Därför baserar rapporteringen av resultaten och slutsatserna på både enkät- och intervjumaterialen.

7.4 Bakgrundsinformation om målgruppslärare

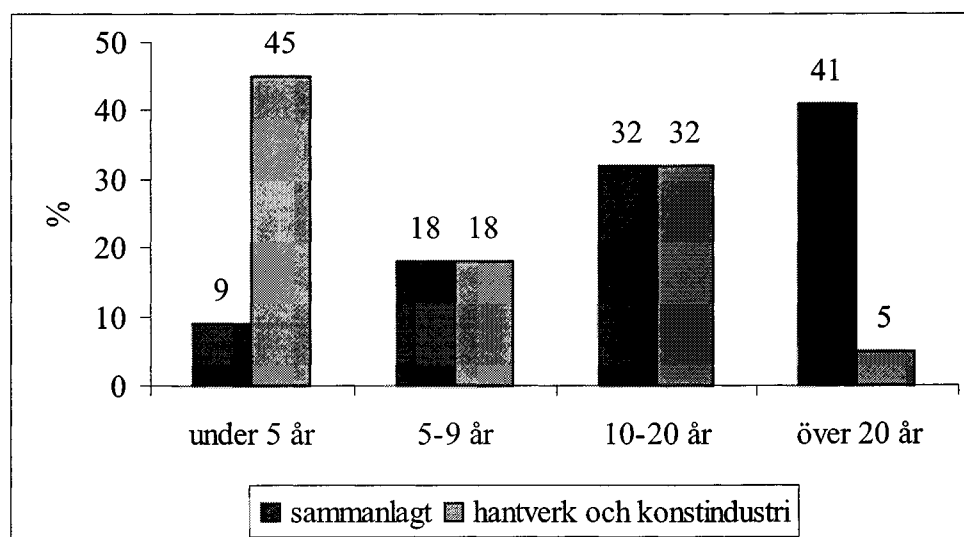
Lärare från olika delar av landet besvarade enkäten i stora drag lika aktivt. Aktiviteten var dock något större i Östra Finlands län. Könsfördelningen bland lärare i svenska inom hantverk och konstindustri var däremot tydlig. Huvuddelen av de lärare som besvarade enkäten var kvinnor. Män svarade på enkäten emellertid proportionellt sett mera aktivt. 17 av de 22 lärarna undervisade i svenska inom både beklädnad och textil medan 5 av lärarna lärde endast inom beklädnad.

Åldersfördelningen var relativt jämn med undantag av de yngre lärarna som utgjorde en minoritet bland lärarna i svenska. Av figur 1 framgår åldersfördelning hos lärarna i svenska inom hantverk och konstindustri.

Figur 1 *Åldersfördelning hos lärare i svenska inom hantverk och konstindustri (n = 22)*

Nästan tre fjärdedelar (73 %) av lärarna hade sammanlagt minst tio års lärarerfarenhet. Däremot 45 % av lärarna hade undervisat i svenska inom hantverk och konstindustri mindre än i fem år och bara 37 % minst i tio år. I figur 2 nedan presenteras fördelningen av lärarerfarenhet bland den undersökta lärargruppen.

Figur 2 *Lärarerfarenhet hos lärare i svenska inom hantverk och konstindustri (n = 22)*

Lärare i svenska inom hantverk och konstindustri var till största delen pedagogiskt kompetenta. 86 % procent av lärarna hade avlagt de pedagogiska studierna för ämneslärare eller höll på att fullgöra dem. 14 % av lärarna saknade pedagogisk behörighet. Alla lärare hade dock avlagt åtminstone en universitets- eller högskoleexamen.

54 % av lärarna hade en lärartjänst medan de övriga arbetade som timlärare. 41 % av lärarna undervisade i svenska endast inom hantverk och konstindustri medan 59 % undervisade också inom andra områden. Kännedom om studieområdet hade lärarna i första hand (95 %) fått i läraryrket. I någon mån hade dessutom lärarnas fritidsintressen (23 %) och utbildning (14 %) ökat kännedom om hantverk och konstindustri.

8 LÄROMEDEL INOM HANTVERK OCH KONSTINDUSTRI MED DE MJUKA MATERIALEN I FOKUS

Undersökningsresultaten rapporteras enligt problemställningen. Resultaten från enkäten granskas jämsides med intervjuerna om än huvudvikten i rapporteringen ligger vid enkäten. Till slut presenteras lärarnas uppfattningar om läromedelsläget inom hantverk och konstindustri samt ges en sammanfattning av de centralaste resultaten.

8.1 Läroböcker

Läroböcker behandlas här ur två olika synvinklar. För det första presenteras den primära användningen av läroböcker, det vill säga läroböcker som huvudsakliga läromedel. I sådana fall har också studerandena läroboken till sitt förfogande. För det andra presenteras den sekundära användningen av läroböcker. Med detta menas att bara delar av läroboken utnyttjas i undervisningen och att studerandena inte äger boken. Den sekundära användningen presenteras här också för fackspråkets del. Till slut behandlas lärarnas kommentarer och önskemål beträffande läroböcker inom beklädnad och textil.

8.1.1 Primär användning

Bara fyra lärare av 22 meddelade att de använder någon lärobok i svenskundervisningen. Av dessa fyra lärare lärde tre både beklädnads- och textilstuderande, en endast beklädnadsstuderande. Två lärare nämnde två olika läroböcker, de andra två en lärobok. Det verkar likväl osannolikt att studerande skulle skaffa sig två separata böcker för en kurs som i deras fall omfattade en studievecka. Däremot är det möjligt att de hade den ena boken men att läraren kompletterade den med den andra boken enligt studerandenas färdighetsnivå. Den ena läraren påpekade dessutom att den andra boken (Medvind) studeras selektivt.

Lärarna hade inte någon favorit bland läroböckerna. Alla hade valt olika läroböcker, även de som nämnde två. Bland böckerna var *Framåt 2* (Bauters & Impola, 1986), *Ladda upp* (Minni 1996), *Medvind* (Abrahamsson et al, 1990, 1991, 1992), *Profil Kombi* (Bauters & Impola 1999), *Starta på nytt* (Bengloff, Harkoma, Lilius & Pulkkinen, 1997) och *Tips 1* (Linna et al., 1996). Gemensamt för dessa läroböcker med undantag av *Ladda upp* är att de inte är avsedda speciellt för yrkesstuderande. *Starta på nytt* är för repetering av grundskolans lärokurs i början av gymnasiet, *Medvind* en läroboksserie för gymnasister och *Framåt 2*, *Profil Kombi* och *Tips 1* i första hand för vuxenstudier i svenska.

En orsak till valet av läroböcker där det koncentreras på allmänspråk var att studerande har varierande färdigheter i svenskan. Det är ofta nödvändigt att repetera grunderna i svenskan i början av kursen. En lärare nämnde i enkäten att läroboken används närmast för allmänspråkets skull. En annan orsak som visade sig i lärarnas kommentarer och öppna svar var att det överhuvudtaget inte finns någon lärobok i svenska för beklädnads- och textilstuderande till skillnad från engelskan och tyskan. Den tredje orsaken som lärarna tog upp var att studerande på olika inriktningsområden inom hantverk och konstindustri kan förenas till en grupp i svenskan. Lärarna är i sådana fall tvungna att kompromissa i undervisningsinnehållet och läromedlen.

De lärare som meddelade att de använder någon lärobok ansåg att boken/böckerna lämpar sig relativt bra för undervisning och inläring av svenskan. Lärarnas uppfattningar om respektive läroböcker på skalan 1-5 placerade sig mellan 3 och 4, alltså mellan "medioker" och "bra". Detta gällde tal, talförståelse, skrivning, textförståelse, strukturer och ordlistor. I fråga om allmänspråk utvärderade lärarna att läroboken lämpar sig i medeltal "bra" för detta ändamål. Detta är en naturlig följd av att allmänspråket betonas i de flesta läroböcker. Av enkätsvaren kom det emellertid fram att läroböckerna passar lite bättre för inriktningsområdet beklädnad i alla hänseenden med undantag av strukturer.

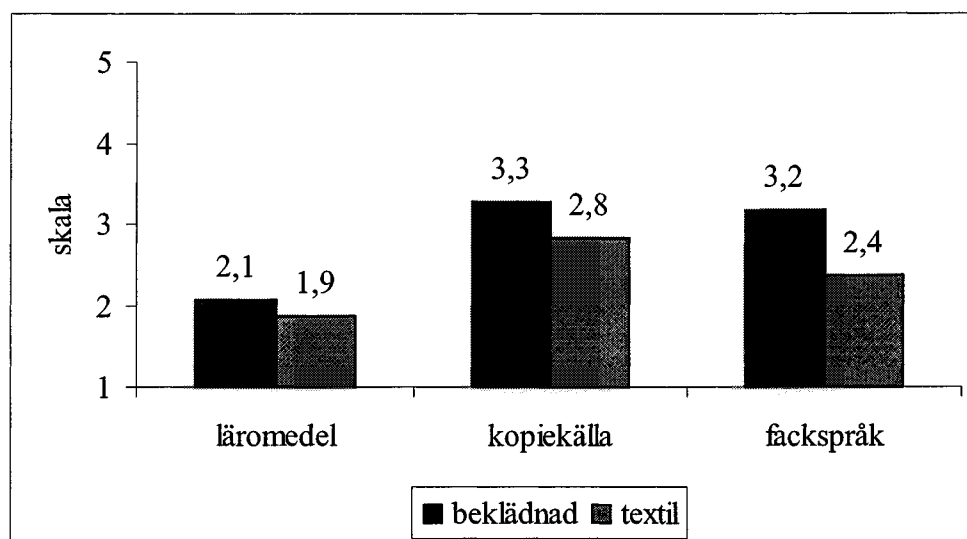
Antagandet att priset på en lärobok är en faktor som leder till att studerande inte vill köpa boken visade sig vara felaktigt. Bara i ett fall meddelade läraren att priset på läroboken hade varit en avgörande faktor. Två lärare påpekade ändå i svaret på den öppna frågan att det är meningslöst att tvinga studerande att köpa ut dyra böcker för en kurs i svenska.

Omfattningen av svenskstudier uppfattades bland lärarna som så liten att det inte finns tillräckliga grunder för att köpa en lärobok. En lärare framhöll att det är orealistiskt att ens vänta på en lärobok för hantverk och konstindustri eftersom omfattningen av svenskstudierna bara är en obligatorisk studievecka och studieområdet är litet. Å andra sidan kom det fram i intervjuerna att lärarna skulle använda en lärobok om det fanns en sådan och om den var bra och ändamålsenlig.

8.1.2 Sekundär användning

Allmänt utnyttjade lärarna läroböcker som läromedel i medeltal bara "lite". Medeltalet höjdes av de lärare som meddelade att de och deras studerande har någon lärobok. Dessa lärare använde lärobok i undervisningen "ganska mycket". Av de andra lärarna meddelade åtta att de inte alls använder någon lärobok. Jämförelsen mellan inriktningsområdena visar att läroböcker utnyttjades som läromedel något mera inom beklädnad än inom textil vilket framgår av figur 3 nedan. Skillnaden i utnyttjandegraden var ändå inte statistiskt signifikant.

Figur 3 *Lärobokens roll hos alla lärare. (skala; 1 = inte alls/aldrig, 5 = mycket/ofta).*

Läroböckernas roll som kopiekälla var tydligt mera betydande än som läromedel. I medeltal kopierades läroböcker "mediokert". Det fanns dock variation mellan lärarna och de två inriktningsområdena såsom det framgår av figur 3 ovan. I enkäten meddelade två lärare att de

inte alls använder läroböcker som kopian medan fem lärare gjorde det ofta. Av dessa fem lärare undervisade fyra endast beklädnadsstuderande. Till skillnad från beklädnad var kopiering från läroböcker sällsyntare vid textillinjen. Trots detta var skillnaden mellan beklädnad och textil inte statistiskt signifikant. En lärare konstaterade i svaret på den öppna frågan att det finns några stycken om mode och klädvård i äldre läroböcker. Den andra intervjuade läraren nämnde att det är lättare att hitta texter om beklädnad än om textil i vanliga läroböcker.

Att textil är enligt lärarna ett ovanligare tema i läroböcker avspeglades i fackspråkets roll hos läromedlen. Enkätresultaten visade att fackspråket inom beklädnad får mera betoning än det inom textil i läroböcker i svenska. I figur 3 ovan syns det att skillnaden i medeltalen mellan beklädnad och textil var tydlig i fråga om fackspråk. Den var ändå inte statistiskt signifikant vid ett parvist t-test. Vid det parvisa t-testet utelämnades de lärare som endast undervisade beklädnadsstuderande i svenska. Det var uttryckligen dessa lärare som bedömde fackspråkets roll i läroböcker som större.

8.1.3 Lärarkommentarer och önskemål

Den ena intervjuade läraren tog fram att studerande ofta undrar om det inte finns en lärobok i svenskan inom beklädnad och textil. De anser att en lärobok vore ett bättre och mera fungerande läromedel än lösa kopior som lätt kan tappas bort. Läraren konstaterade dock att en lärobok borde användas i flera år och dessutom föråldras den med tiden. Den andra intervjuade läraren framhävde att då det inte finns några färdiga läromedel har läraren fria händer i att skaffa läromedlen själv eller låta studerandena göra en del av dem. Läroboken ansågs vara en faktor som begränsar lärarens rörelsefrihet i fråga om läromedel. De intervjuade lärarna var av samma åsikt: om man själv samlar in läromedlen kan man välja ut ”de bästa bitarna” av det material som finns till hands.

Två lärare nämnde i enkäten att de i större skala har utarbetat eget material för beklädnadsstuderande, den ena ett läromedelspaket och den andra en lärobok. Ingen av lärarna skrev dock att de har utarbetat något material för textilstuderande.

En lärare hade listat upp läroböcker som hade varit nyttiga i läromedelsarbetet. På listan stod *Dags, Kurs 2* (Hallgren, Lehto, Määttä, Nordgren, & Saariaho, 1999), *Hålligång* (Hakkarainen, Karjalainen, & Turpeinen, 1996), *Framåt 1-2* (Bauters & Impola, 1995, 1996), *Kläder: Välja, vårda, laga, ändra* (Axzell, 1981) och *Bättre och bättre* (Lilius & Ranto, 1990). Av dessa läroböcker är *Dags, Kurs 2* avsedd för gymnasister. I *Hålligång* och *Framåt 1-2* koncentreras det på allmänspråket och böckerna är planerade för vuxenstudier. Däremot rör Axzells *Kläder* närmast fackspråket inom beklädnadsbranschen. *Bättre och bättre* är för sin del en repetitions- och övningsbok i de centrala strukturerna i svenskan.

Lärarnas utvecklingsidéer för läromedelsläget inom hantverk och konstindustri koncentreras på en lärobok. 55 % av de lärare som svarade på enkäten önskade sig en lärobok eller ett läromedelspaket som skulle vara avsett för studieområdet. Många lärare undrade varför man just i svenskan saknar en lärobok, speciellt inom beklädnad och textil. En lärare motiverade önskemålet om en lärobok med att den skulle motivera studerande mera än diverse kopior. Dessutom skulle lärarens arbetsbörda lättas betydligt. Den andra intervjuade läraren tog också upp att en bra lärobok skulle underlätta arbetet. En lärare framförde att läroboken ska utarbetas i samarbete mellan lärare. En annan lärare önskade dock att förläggare skulle bli aktivare i att marknadsföra sina läroböcker i form av provexemplar.

En lärare meddelade i enkäten att en lärobok för beklädnad och textil är på planeringsstadiet. I intervjun med denna lärare framgick det att läroboken uttryckligen skulle vara riktad till beklädnads- och textilstuderande inom hantverk och konstindustri och förverkligas i samarbete med en lärarkollega. Det var ändå osäkert när läroboken skulle bli färdig.

Den ovannämnda läraren betonade att man i en lärobok ska prioritera kommunikation. Studerande ska lära berätta om sitt arbete på svenska samt tyda facktexter inom den egna branschen. Förståelse av facktexter kunde underlättas med listor av centrala ord som förekommer i texten. Läraren påpekade också att flera studerande inom beklädnad och textil i verkligheten kommer att arbeta inom handel efter att ha avlagt grundexamen. Denna tendens borde beaktas också i läroboken. Förutom detta borde läroboken vara på rätt nivå och tillräckligt lätt för grundskolbaserade studerande. Detta nämndes också i lärarnas öppna svar i enkäten.

Lärarna ställde olika krav på en lärobok. I de flesta fallen betonades att läroboken skall vara yrkesinriktad och praktisk. Den andra intervjuade läraren framhävde att materialet ska vara autentiskt och handla studerandes egen bransch. Enligt en lärares förslag kunde varje inriktningsområde inom hantverk och konstindustri ha en egen koncis bok med kompletterande övningar, ordlistor, transparanger, ljud- och videoband. I ett annat förslag föreslogs en lärobok som kunde användas av alla studerande inom hantverk och konstindustri. Den skulle bestå av en gemensam del om hantverk och konstindustri, kultur, finlandssvenskheten och arbetsliv. Därutöver skulle läroboken omfatta egna delar för varje inriktningsområde.

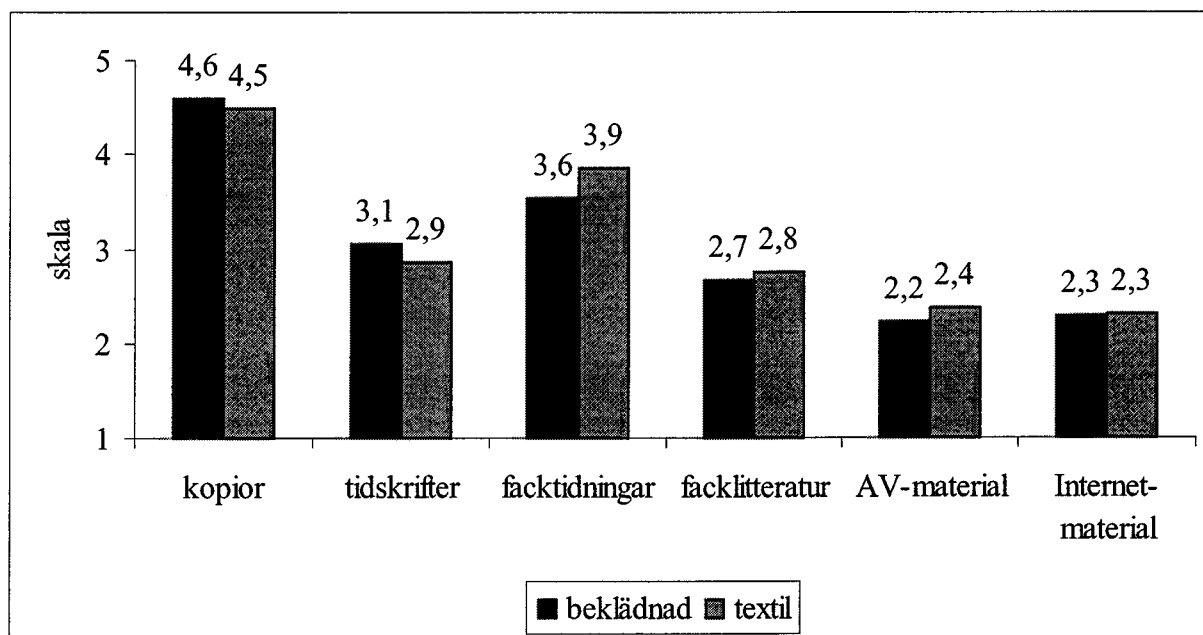
Andra krav på en lärobok som kom fram i undersökningsmaterialet var att boken borde innehålla också allmänspråk, vardagslivets kommunikationssituationer och centrala strukturer. Lärarna ansåg att en repetition av grunderna i svenskan är på sin plats i början av svenskstudierna eftersom grundskolans lärokurs i svenska har skurits ner. Läroboken borde dessutom vara förmånlig och ha en tydlig typografi.

8.2 Andra läromedel

I detta kapitel presenteras lärarnas användning av andra läromedel med undantag av den sekundära användningen av läroböcker som presenterades i avsnitt 8.1.2. I presentationen koncentrerar man sig på utnyttjandegraden av andra läromedel, deras roll som kopiekällor samt samarbetet mellan språklärare för andra läromedels del.

8.2.1 Utnyttjandegrad

Kopior användes tydligt mest av alla läromedel både inom beklädnad och textil. Absolut majoritet av lärarna meddelade att de använder kopior antingen ”ganska mycket” eller ”mycket” och variationen blev således liten. Orsaken till att kopiering är mycket vanlig är enligt den andra intervjuade läraren att lärare har för lite tid att utarbeta läromedel själva. Utnyttjandegrad av kopior jämfört med andra läromedel framgår av figur 4 nedan.

Figur 4 *Utnyttjandegrad av andra läromedel inom beklädnad och textil (skala 1-5; 1 = inte alls, 5 = mycket).*

Facktidningar var näst frekventast utnyttjade läromedel. Textils medeltal (3,9) var något högre trots att 13 av de 17 lärare som lär både beklädnads- och textilstuderande meddelade att de använder facktidningar lika mycket inom båda inriktningsområdena. De lärare som lärde endast beklädnadsstuderande utnyttjade däremot facktidningar lite mera sällan än alla lärare sammanlagt. Skillnaden mellan beklädnad och textil visade ändå inte statistisk signifikans vid ett parvist t-test.

Tidskrifter utnyttjades ”mediokert” som läromedel. Skillnaden i medeltalet mellan beklädnad och textil var liten eftersom lärare som lär både beklädnads- och textilstuderande har i många fall svarat på samma sätt för både beklädnad och textil. Å andra sidan tyckte tre lärare att tidskrifter lämpar sig bättre för läromedel inom beklädnad. De intervjuade lärarna framhävde också att då det är fråga om textil, måste de oftare anlita facktidningar i stället för tidskrifter. Skillnaden mellan utnyttjandegraderna av tidskrifter och facktidningar inom textil syns i figur 4 ovan.

För facklitteraturs del fanns det inte någon betydlig skillnad i medeltalet mellan beklädnad och textil. Inom både beklädnad och textil var utnyttjandegraden av ”medioker” klass om än lite lägre än i fråga om tidskrifter. Två lärare meddelade att de använder facklitteratur

”mycket” medan sju gör det ”lite” och tre ”inte alls” då det gäller beklädnad och två då det gäller textil. De flesta lärares svar placerade sig ändå mellan dessa extremvärden. En lärare anförde att svenskspråkiga kursböcker inom studieområdet som sådan vore nyttiga.

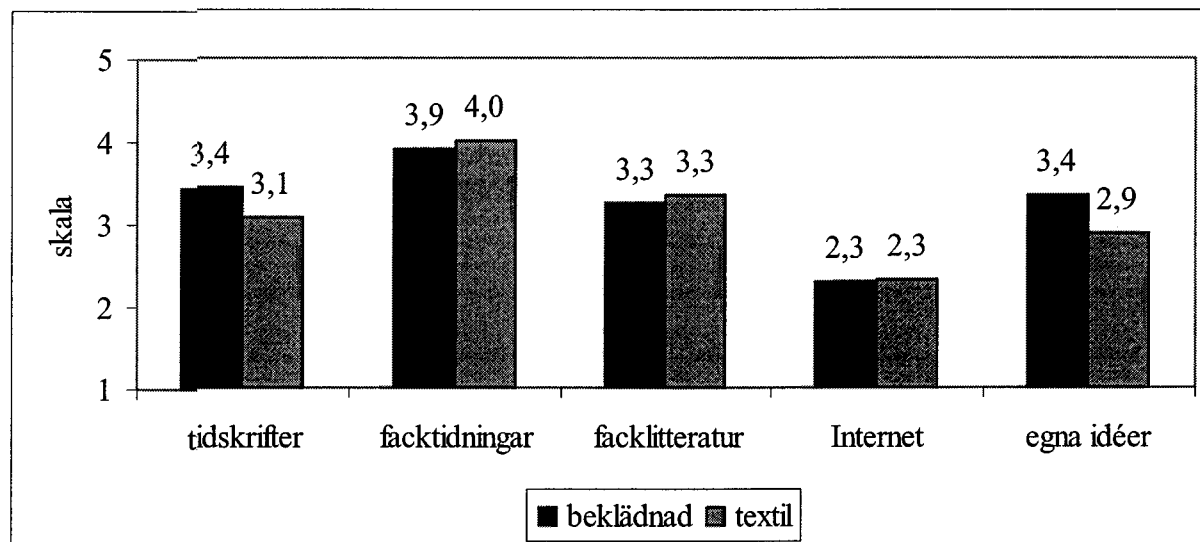
AV- och Internetmaterial utnyttjades mera sällan som läromedel än de andra ovannämnda läromedlen. Jämfört med utnyttjandegraden av läroböcker (figur 3) hade AV- och Internetmaterial dock högre utnyttjandegrad. Fyra lärare använde ”inte alls” AV-material och cirka hälften gjorde det ”lite”. En lärare nämnde in enkäten att det är svårt att få tag på ämnesspecifikt AV-material för beklädnads- och textilstuderande. En annan lärare använde videoband för undervisning av allmänspråk. Då lärare med under fem års lärarerfarenhet inom hantverk och konstindustri jämfördes med mera erfarna lärare, blev skillnaden mellan dessa två lärargrupper tydlig. Lärare med kortare lärarerfarenhet inom området använde AV-material oftare, särskilt inom textil. Vid ett dubbelriktat t-test med olikstora varianser var skillnaden mellan lärargrupperna statistiskt signifikant inom textil ($p = 0,047$).

När det gäller Internetmaterial var det sex lärare som ”inte alls” utnyttjade det och sex som gjorde det ”lite”. Svaren var dessutom nästan identiska hos de lärare som lär både beklädnads- och textilstuderande. Då lärarna indelades i två grupper enligt lärarerfarenheten som ovan blev skillnaden tydlig liksom för AV-materials del. Lärare med kortare lärarerfarenhet använde Internetmaterial systematiskt oftare, särskilt i fråga om textil. Vid ett dubbelriktat t-test med olikstora varianser var skillnaden mellan lärargrupperna statistiskt signifikant inom textil ($p = 0,018$).

8.2.2 Kopiekällor

Facktidningar visade sig vara den vanligaste kopiekällan både inom beklädnad och textil. Variationen var emellertid lite större inom beklädnad. Lärare nämnde med namn facktidningarna *Form*, *Hemslöjd*, *Skinn och päls* och *Vävmagasinet*. Facktidningar prenumererades ofta direkt till läroanstalten och var således inom lärares räckhåll. Den ena intervjuade läraren ansåg ändå att det är mera praktiskt och också förmånligare att söka tidningar på bibliotek i stället för att prenumerera dem till läroanstalten. Som fördel nämndes att läraren kan då välja de bästa artiklarna och lämna onyttiga obeaktade. Facktidningar var

för den ovannämnda läraren dessutom den främsta kopian källan särskilt i fråga om textil. Den andra intervjuade läraren påpekade att artiklar i facktidsningar ofta är för svåra för studerande. Frekvensen av facktidsningar och andra läromedel som kopian källa framgår av figur 5 nedan.

Figur 5 *Kopieringskällor som lärarna använder (skala; 1 = aldrig, 5 = ofta).*

Utnyttjandet av facklitteratur som kopian källa var omkring på samma nivå inom båda inriktningsområdena. Medeltalet 3,3 för både beklädnad och textil visade att facklitteratur utnyttjades lite mer än "mediokert". Fem lärare använde facklitteratur som kopian källa "ofta" medan sex lärare gjorde det "ibland" och en lärare "aldrig". En lärare anmärkte ändå att facklitteratur inte har utarbetats med tanke på språkundervisning.

Tidskrifter utnyttjades också lite mera än "mediokert" som kopian källa och dessutom något oftare inom beklädnad. Skillnaden mellan beklädnad och textil var ändå inte statistiskt signifikant. Den ena intervjuade läraren nämnde att det är lätt att hitta artiklar om kläder och klädesmaterial i svenska mode- och damtidsningar som *Damernas Värld* och *Femina*. Den andra intervjuade läraren betonade att det är viktigt att läraren är insatt i texterna som behandlas under lektionerna.

Egna idéer utnyttjades i kopior "mediokert" och dessutom mera inom beklädnad liksom när det gällde tidskrifter. Två lärare inom båda inriktningsområdena utarbetade "aldrig" eget material medan sex lärare inom beklädnad och en inom textil gjorde det "ofta". Lärare med

minst fem års lärarerfarenhet inom hantverk och konstindustri utarbetade mera än ”ganska ofta” eget material för beklädnadsstuderande annorlunda än mindre erfarna lärare. Skillnaden mellan lärargrupperna var vid ett dubbelriktat t-test med olikstora varianser statistiskt signifikant ($p = 0,001$). Å andra sidan utarbetade mera erfarna lärare betydligt mera sällan kopior för textilstuderande på grund av egna idéer än för beklädnadsstuderande.

En lärare hade tillämpat Kristiansens (1998) bok *Tehokkaita oppimisstrategioita* för egna övningar. De intervjuade lärarna hade gjort egna övningar som vanligen baserade sig på kopierade texter. Övningarna omfattade identifiering av ord i en text, rätt/fel-påståenden om textens innehåll samt översättning. Den andra intervjuade läraren gynnade därtill muntliga övningar. Fördelen med egna övningar var enligt de intervjuade lärarna att övningarna är tillräckligt lätta för studerande. De kan också utnyttjas på nytt så att man inte alltid behöver tänka på nya övningar för en ny grupp studerande.

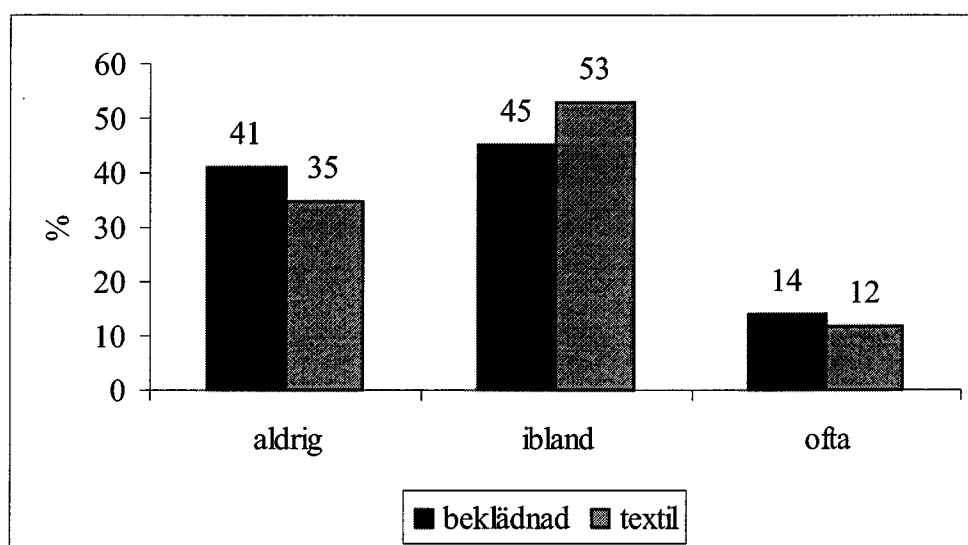
Internet utnyttjades relativt sällan som kopiekälla. Medeltalet 2,3 för båda inriktningsområdena påvisar att Internet används bara i begränsad grad. Sju lärare meddelade att de ”aldrig” använder Internetmaterial för kopior medan en lärare gjorde det ”ofta”. Mindre erfarna lärare använde Internetmaterial oftare än mera erfarna lärare. Skillnaden i medeltalet mellan lärargrupperna var betydlig, speciellt inom textil. Ett dubbelriktat t-test med olikstora varianser tydde på en statistiskt signifikant skillnad inom textil ($p = 0,023$).

Lärare förhöll sig till Internet ändå på olika sätt. Den andra intervjuade läraren berättade att det är svårt att hitta fakta om beklädnad eller textil på svenska på Internet. Brist på tid minskade dessutom möjligheterna att söka lämpliga data. En annan lärare uttryckte att datorer i allmänhet skulle erbjuda obegränsade möjligheter om det bara fanns färdiga övningar i svenskan för datorer. En lärare höll på att lära sig nätverksmiljöer och skulle senare utarbeta övningar om ett fackspråk på nätet.

8.2.3 Samarbete mellan lärare i svenska och andra språklärare

Samarbetet mellan lärare i svenska och andra språklärare visade sig förvekligas i ringa grad när det gällde andra läromedel. Cirka hälften av lärarna samarbetade med andra språklärare "ibland" och nästan lika många "aldrig". Bara några lärare samarbetade med andra språklärare "ofta". I figur 6 nedan syns nivån på svensklärarnas samarbete.

Figur 6 *Svensklärarnas samarbete med andra språklärare för andra läromedels del (beklädnad, n = 22; textil, n = 17).*

Det var något vanligare inom textil att samarbeta. Å andra sidan de lärare som lärde både beklädnads- och textilstuderande hade svarat identiskt för båda inriktningsområdenas del. Det var dock framträdande att en stor del av lärarna inte alls samarbetade med andra språklärare.

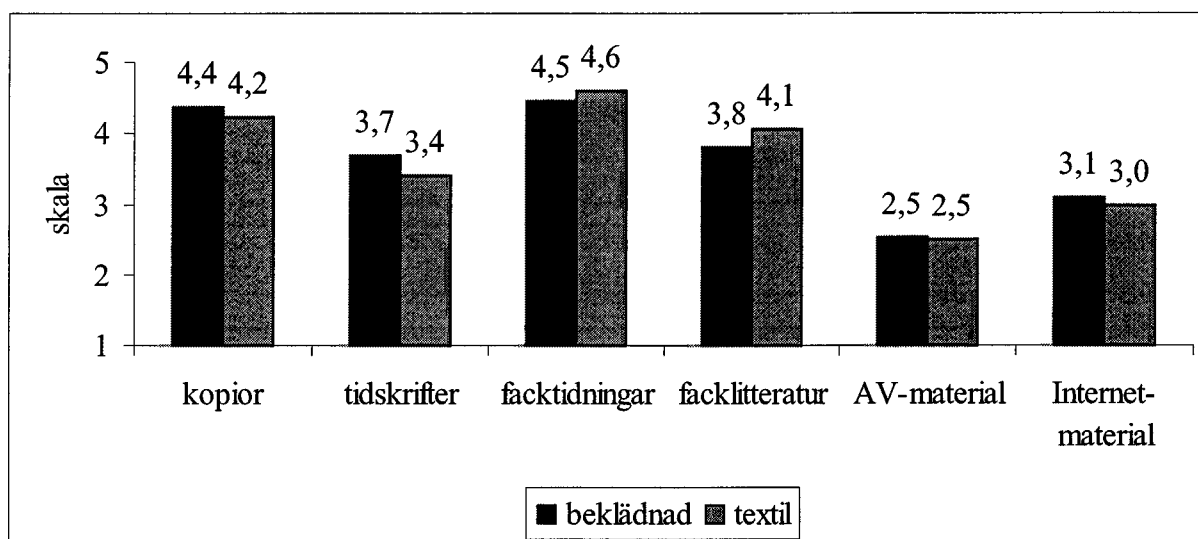
En lärare föreslog att lärarna kunde byta läromedel per e-post vilket skulle befrämja samarbetet mellan dem. En annan lärare hade erfarenheter om övningsbanker på nätet. Denna lärare hade emellertid lagt märke till att entusiasmen över övningsbankerna brukar slockna snart. I princip var läraren villig att också själv utarbeta läromedel för nätet men påpekade att hon saknar insikter i språkdidaktik. Tidsbristen gör det dessutom omöjligt att uppdatera det material som redan finns på nätet.

8.3 Fackspråkets roll i andra läromedel

I detta avsnitt presenteras betoningen av fackspråket i andra läromedel samt svensklärarnas samarbete med lärarna i yrkesämnen. För läroböckernas del har fackspråkets roll behandlats i avsnitt 8.1.1.

8.3.1 Betoning av fackspråket

Fackspråk fick mest emfas i facktidningar och kopior. För båda läromedlens del varierade betoningen av fackspråket mellan ”mycket” och ”ganska mycket”. Uppskattningarna avvek inte från varandra på något betydande sätt när det gällde beklädnad och textil. Som helhet var variationen för kopiors och fackspråkets del litet. Nästan två tredjedelar av lärarna tyckte att fackspråket betonas ”mycket” i facktidningar medan hälften av lärarna ansåg detsamma om kopior. Sambandet mellan facktidningar och kopior var också annars starkt. I avsnitt 8.2.2 kom det fram att facktidningar används frekventast som kopiekällor. Av figur 7 nedan framgår betoningen av fackspråket i facktidningar och kopior samt andra läromedel.

Figur 7 *Betoning av fackspråket i andra läromedel enligt lärarna (skala; 1 = inte alls, 5 = mycket).*

Facklitteratur och tidskrifter var enligt lärarna ”ganska mycket” ämnesbetonade. Uppskattningarna om dessa två läromedelstyper skiljde sig i fråga om inriktningsoptionerna. För textils del betonades fackspråket mera i facklitteratur än i tidskrifter medan för beklädnads del betonades fackspråket ungefär lika mycket i båda läromedlen. Variationen var något större för facklitteratur och tidskrifters del än i fråga om facktidningar och kopior. Mera erfarna lärare bedömde dessutom fackspråkets roll i facklitteratur som större inom beklädnad än lärare med under fem års lärarerfarenhet inom hantverk och konstindustri. Skillnaden var ändå inte signifikant på grund av variationen som gällde båda lärargrupperna.

Internetmaterial var enligt enkätsvaren ”mediokert” fackspråkligt medan i fråga om AV-material uppskattades fackspråkligheten som något lägre. Det fanns ändå inte betydande skillnader mellan beklädnad och textil. Sex lärare ansåg att fackspråket ”inte alls” betonas i det AV-material de använder medan fyra lärare ansåg detsamma om Internetmaterial. Å andra sidan tyckte nästan lika många lärare att fackspråket betonades antingen ”mycket” eller ”ganska mycket” i dessa läromedel. När det gällde Internetmaterial bedömde lärare med minst fem års lärarerfarenhet inom hantverk och konstindustri att fackspråket betonas ”mediokert” för beklädnads del men bara ”lite” för textils del. Å andra sidan ansåg lärare med kortare lärarerfarenhet att textils fackspråk betonades mera i Internetmaterial än mera erfarna lärare. I fråga om AV-material bedömde mindre erfarna lärare fackspråkets roll som större inom textil än mera erfarna lärare. Skillnaderna var ändå inte statistiskt signifikanta.

Det var problematiskt för några lärare hur mycket fackspråket skall betonas i undervisningen med beaktande av studerandes heterogena färdigheter i svenskan och omfattningen av svenskstudierna. Lärare uttryckte att de är tvungna balansera mellan allmänspråkliga och fackspråkliga inlärningsmål.

På några läroanstalter var omfattningen av svenskstudierna två studieveckor. Då var det möjligt att under den första studieveckan fokusera på allmänspråket och repetition av grammatik. Enligt lärarna behärskade några av studerandena knappt lärokursen för åttonde klassen och måste således först lära sig grunderna i svenskan. Under den andra studieveckan var det sedan lättare att sätta sig in i fackspråket.

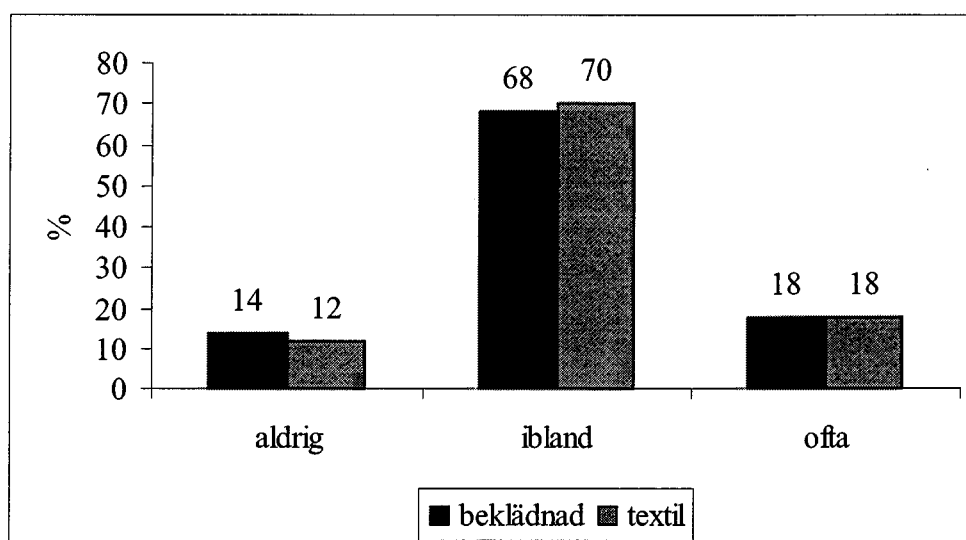
De intervjuade lärarna definierade fackspråket och fackterminologi som ett centralt mål i undervisningen. Också studerandena motiverades av det att den egna branschen behandlades i

svenskundervisningen. En lärare nämnde i enkäten att allmänspråket inte motiverar studerande i så stor utsträckning som språket som gäller den egna branschen. Den andra intervjuade läraren anförde ändå att det är svårt för studerande att tala om det egna området på svenska innan de har lärt sig grundterminologin. Efter det kan de börja diskutera ämnesspecifika teman och träna kommunikationssituationer som anknyter till deras blivande yrke.

De intervjuade lärarna berättade att de samtidigt som de undervisar i svenskan lär sig själva. Färdigheten i att producera ämnesspecifika läromedel har utvecklats med tiden och i kontakt med beklädnads- och textilstuderande samt lärare i yrkesämnena. Lärarna betonade också att det är viktigt att följa med tiden och studieområdet genom olika medier.

8.3.2 Samarbete mellan lärare i svenska och lärare i yrkesämnena

Lärarna i svenska samarbetade med lärarna i yrkesämnena oftare än med de andra språklärarna (jfr figur 6). Samarbetet var ändå i de flesta fallen slumpmässigt och bara sällan regelbundet återkommande. Av lärarnas öppna svar och intervjuer framgick det att ämneslärare konsulteras huvudsakligen om fackterminologi eller arbetsbeskrivningar. Å andra sidan begränsades samarbetet av tidsbrist. Det var i praktiken lättare för en lärare att försöka undvika de fackspråkliga problem som kan förekomma i läromedlen. Av figur 8 nedan framgår det att lärarna i svenska samarbetade med respektive ämneslärare i beklädnad och textil ungefär lika ofta.

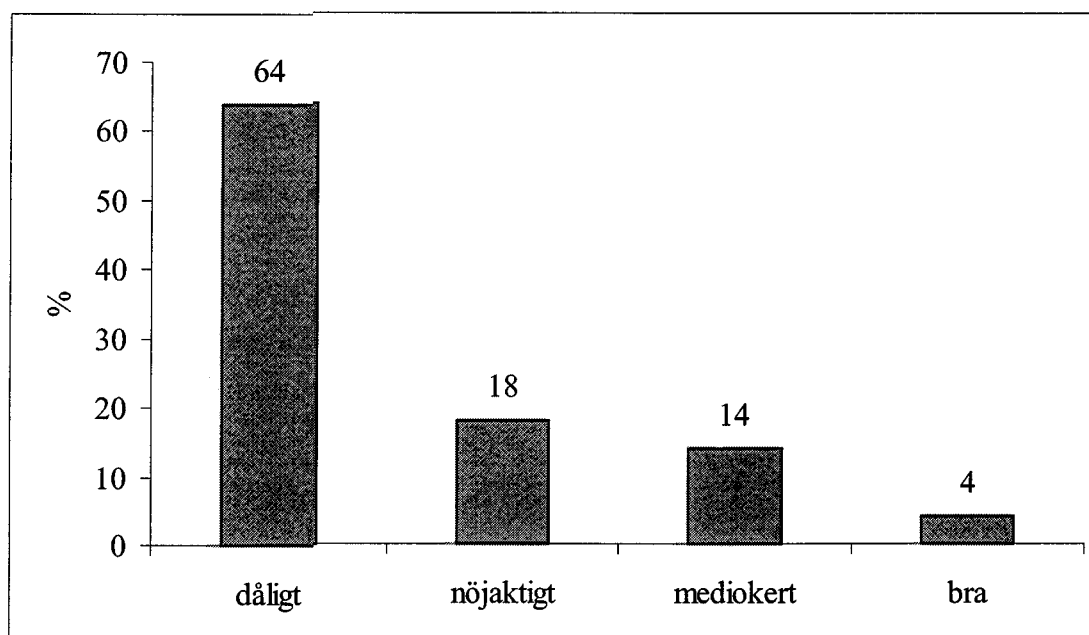

Figur 8 *Svensklärarnas samarbete med lärarna i yrkesämnen (beklädnad, $n = 22$; textil, $n = 17$).*

Trots tämligen identiska svar för både beklädnad och textil fanns det en signifikant skillnad i medeltalet mellan mindre och mera erfarna lärare. Ingen av de mindre erfarna lärarna samarbetade med ämneslärare i beklädnad och textil "ofta". Å andra sidan meddelade bara en mera erfaren lärare att det inte fanns något samarbete mellan henne och ämneslärarna i textil. För beklädnads del var skillnaden mellan lärargrupperna statistiskt signifikant vid ett dubbelriktat t-test med olikstora varianser ($p = 0,007$).

8.4 Lärares uppfattningar om läromedelsläget inom hantverk och konstindustri

Enligt enkätresultaten var största delen av lärarna missnöjda med det aktuella läromedelsläget inom hantverk och konstindustri i sin helhet. Cirka två tredjedelar av lärarna bedömde att läromedelsläget är "dåligt" och ingen ansåg läget som "utmärkt". Bara en knappt femtedel av lärarna ansåg att läget är antingen "mediokert" eller "bra". Lärarnas uppfattningar om läromedelsläget inom området framgår av figur 9 nedan.

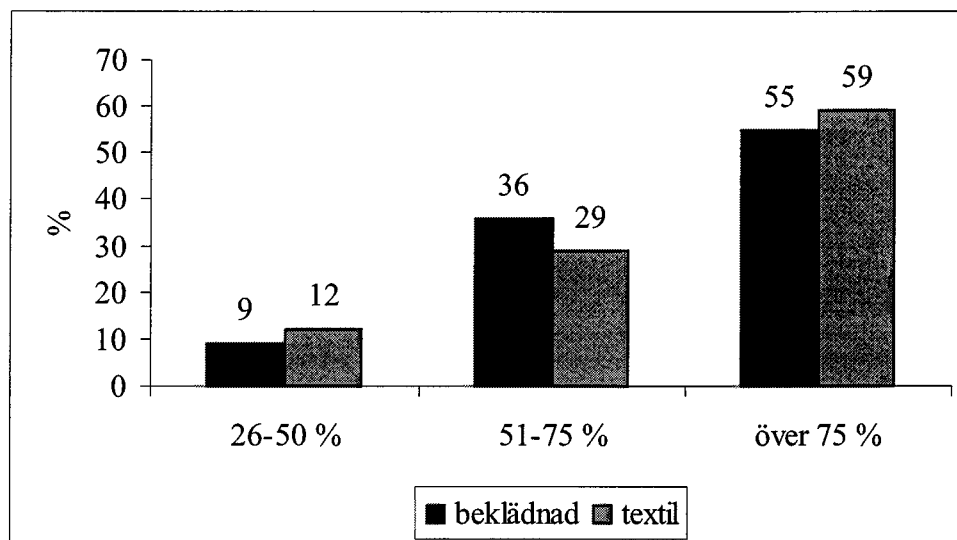
Figur 9 *Lärarnas uppfattningar om läromedelsläget inom hantverk och konstindustri (n = 22).*

Det fanns ändå skillnader i uppfattningarna om läromedelsläget. Ingen av de lärare som använde någon lärobok primärt bedömde läget som "dåligt". Också lärare med kortare lärarerfarenhet inom området bedömde läromedelsläget i medeltal som "nöjaktigt" medan mera erfarna lärare ansåg att läget är "dåligt". Vid ett dubbelriktat t-test med olikstora varianser visade sig skillnaden mellan lärargrupperna vara statistiskt signifikant ($p = 0,027$).

Några lärare underströk i sina öppna svar att de utarbetar läromedlen själva med hjälp av olika källor. Många lärare undervisade dessutom inom flera andra studieområden förutom hantverk och konstindustri. Sådana lärare var tvungna att söka allmängiltiga lösningar på bristen på ämnesspecifika läromedel. En lärare nämnde att det är svårare att få tag i lämpliga läromedel för andra inriktningsområden inom hantverk och konstindustri. De intervjuade lärarna tyckte däremot båda att det är svårast att få läromedel för textil. Den andra intervjuade läraren nämnde vid sidan av textil också metall. En lindring för textils del var att läromedlen inte föråldras lika snabbt som inom beklädnad där ständiga förändringar i modet ger upphov till att läromedel måste uppdateras oftare.

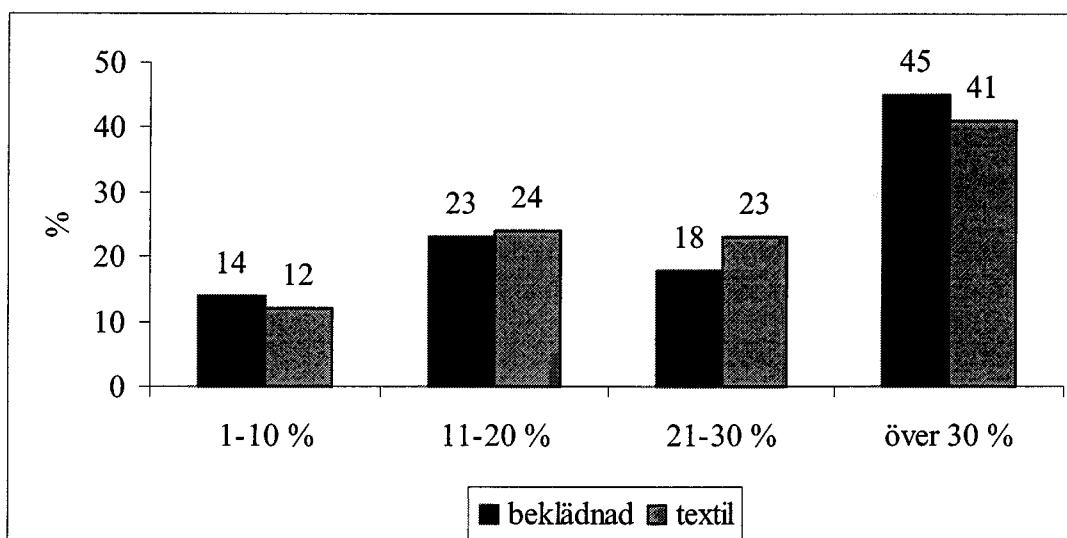
Nästan alla lärare samlade och utarbetade över hälften av de läromedel som de använder inom beklädnad och textil. Dessutom över hälften av lärarna samlade och utarbetade mer än tre

fjärdedelar av läromedlen. Även de lärare som använde någon lärobok primärt satsade mycket på läromedelsarbetet. Det fanns ändå inte större skillnader i lärares insatser i läromedel mellan beklädnad och textil. Av figur 10 nedan framgår nivån på lärarnas insats i läromedlen.

Figur 10 Lärarnas insats i läromedlen (beklädnad, $n = 22$; textil, $n = 17$).

Lärarnas stora insats i insamlingen och utarbetningen av läromedel syns i hur mycket arbetstid läromedelsarbetet kräver. En lärare konstaterade att det nuvarande läromedelsläget orsakar att det tar oproportionellt mycket tid att utarbeta läromedel. Det fanns ändå variation mellan lärarna då läromedelsarbetets andel av den totala arbetstiden granskades. Detta framgår av figur 11 nedan.

Figur 11 *Läromedelsarbetets andel av den totala arbetstiden (beklädnad, $n = 22$; textil, $n = 17$).*

Läromedelsarbetet tog ungefär lika mycket tid inom båda inriktningsområdena. För nästan hälften av lärarna tog läromedelsarbetet över 30 % av den totala arbetstiden. Dessa lärare hade oftast under fem års lärarerfarenhet inom hantverk och konstindustri, speciellt inom textil. Skillnaden mellan mindre och mera erfarna lärare var statistiskt signifikant vid ett dubbelriktat t-test med olikstora varianser inom textil ($p = 0,008$). De lärare som klarade sig läromedelsarbetet med högst 10 %: s andel av den totala arbetstiden både i beklädnad och textil hade minst tio års totala lärarerfarenhet och fem års lärarerfarenhet inom hantverk och konstindustri. En lärare nämnde också i enkäten att man under de första åren fick satsa mer på läromedelsarbetet. Det fanns dock några erfarna lärare som fortsättningsvis satsar mycket tid på läromedelsarbetet.

9 SAMMANFATTNING OCH DISKUSSION

Syftet med denna pro gradu-avhandling var att kartlägga läromedel som lärare i svenska inom hantverk och konstindustri på andra stadiet använder. Läromedlen inom de mjuka materialen, beklädnad och textil stod i fokus för undersökningen. De undersökta läromedlen omfattade läroböcker i svenska och andra läromedel som kopior, tidskrifter, facktidningar, facklitteratur, AV-material samt Internetmaterial. Dessutom testades det om lärarnas uppfattningar om läromedlen inom beklädnad och textil var identiska eller om det fanns några skillnader mellan dem.

Undersökningsmaterialet samlades med en enkät som var riktad till alla lärare (n = 33) som undervisade i svenska inom de mjuka materialen. Tillsammans 67 % av lärarna besvarade enkäten. Enkäten kompletterades därutöver med två lärarintervjuer. Användningen av två olika datainsamlingsmetoder garanterade att undersökningsmaterialet blev mångsidigt. Materialet gav svar på alla tre problemområdena: läroböcker i yrkesinriktad svenskundervisning, andra läromedel i yrkesriktad svenskundervisning och fackspråkets roll i läromedel. Detta tyder på att datainsamlingsmetoderna har gett tillförlitliga data.

Det är möjligt att en av frågorna i enkäten hade lett till missförstånd hos några lärare. Denna slutledning kunde dras av enstaka lärares kommentarer. Enkätformatet var till största delen dessutom numeriskt vilket avgränsade möjligheterna att tolka lärarnas uppfattningar. Det är sannolikt att lärarna gärna skulle ha svarat på flera öppna frågor. Jag föredrog ändå en enkät med flervalsfrågor som inte skulle ta mycket lärarnas tid. Svartalternativen var för sin del lyckade. Lärarintervjuerna å sin sida gav delvis från enkäten avvikande information om skillnaderna mellan läromedlen inom beklädnad och textil.

De vanligaste och överlägset mest utnyttjade läromedlen bland lärare i svenska inom hantverk och konstindustri var kopior. Läroböcker var däremot de minst utnyttjade läromedlen. Som helhet var utnyttjandegraden av läroböcker högst ”mediokert”. I de flesta fallen utnyttjades läroböcker närmast för allmänspråkets skull och som kopiankällor men inte som ett primärt läromedel. Emellertid önskade över hälften av lärarna en lärobok eller ett läromedelspaket i svenska för beklädnad och textil. En av lärarna höll på att planera en lärobok som skulle vara avsedd för beklädnads- och textilstuderande inom hantverk och konstindustri.

Det framgick av enkätsvaren att läroböcker i svenska utnyttjades i medeltal bara "lite" i primär funktion. Detta avviker från vad Väyrynen et al. (1998) har upptäckt. Enligt deras utredning använde drygt tre fjärdedelar av lärarna inom yrkesutbildningen på andra stadiet lärobok "ganska mycket" eller "mycket". Detta påvisar att språklärare i allmänhet använder mera läroböcker än lärare i svenska inom beklädnad och textil. Bristen på en lärobok där betoningen är på fackspråket är sannolikt den viktigaste anledningen till att användningen av läroböcker är sällsynt inom dessa inriktningsområden. Lärare verkar för övrigt förhålla sig kritiskt till de läroböcker som finns till buds.

Förutom kopior som utnyttjades "mycket" eller "ganska mycket" var också facktidningar tämligen vanliga läromedel. AV- och Internetmaterial var däremot mera sällsynta inom båda inriktningsområdena. Å andra sidan utnyttjade ändå lärare med under fem års lärarerfarenhet inom hantverk och konstindustri betydande mera AV- och Internetmaterial än mera erfarna lärare. Skillnaderna mellan lärarna var inom textil statistiskt signifikanta. Som en helhet utnyttjades andra läromedel ungefär lika ofta inom beklädnad och textil. Bara för tidskrifters och facktidningars del fanns det några skillnader i utnyttjandegrad. Tidskrifter var något vanligare läromedel inom beklädnad medan facktidningar var vanligare inom textil. Trots att lärarna i svenska utnyttjade andra läromedel mera än läroböcker var samarbetet mellan lärarna och de andra språklärarna för läromedels del på en låg nivå.

Utnyttjandegraden av kopior var till skillnad från läroböcker på ungefär samma nivå som inom yrkesutbildning på andra stadiet (Väyrynen et al. 1998). Generellt utnyttjas kopior för att kompensera bristen på färdiga fackspecifika läromedel. Facktidningar var å sin sida de näst vanligaste läromedlen inom beklädnad och textil. Jämfört med resultat från utredningen av Väyrynen et al. visade sig utnyttjandegraden av facktidningar vara högre inom beklädnad och speciellt inom textil. Enligt Väyrynen et al. använde nästan hälften av lärarna på andra stadiet facktidningar antingen "inte alls" eller "lite" medan bara 9 % av lärarna i denna utredning meddelade detsamma. Tidskrifter utnyttjades däremot ungefär lika mycket inom beklädnad och textil liksom inom yrkesutbildningen på andra stadiet.

AV-material var sällsyntare inom de mjuka materialen än i allmänhet. Läget beträffande Internet inom hantverk och konstindustri liknade emellertid det allmänna läget inom yrkesutbildningen på andra stadiet (Väyrynen et al. 1998). Trots att Internetförbindelser numera är vanliga på läroanstalter, var utnyttjandegraden av Internet låg också inom hantverk

och konstindustri. Det var dock beaktansvärt att mindre erfarna lärare utnyttjade mera AV- och Internetmaterial än mera erfarna lärare, speciellt inom textil. Detta betyder ändå inte att det är yngre lärare som utnyttjar mera dessa läromedel. Hälften av lärarna i förra gruppen hade minst 20 års totala lärarerfarenhet. Det är möjligt mindre erfarna lärare inom hantverk och konstindustri oftare tillgriper Internet om de inte har hunnit samla in andra lämpliga läromedel och bekanta sig med lärare i yrkesämnen. Lärare som längre har undervisat i svenska inom området däremot kan ha mindre behov att hitta nya material.

Som kopiankällor använde lärarna oftast facktidningar och mest sällan Internet. Några lärare ansåg emellertid att texterna i facktidningar ofta är för svåra för studerande med varierande färdigheter i svenskan. Andra kopiankällor som tidskrifter, egna idéer och facklitteratur användes ungefär ”mediokert”. Gemensamt för tidskrifter och egna idéer visade sig vara att dessa användes en aning oftare inom beklädnad. Dessutom kom lärare med minst fem års lärarerfarenhet inom hantverk och konstindustri oftare med egna idéer för kopior inom beklädnad än mindre erfarna lärare. Skillnaden mellan lärarna var statistiskt signifikant. Däremot för Internets del var det mindre erfarna lärare som använde det oftare inom textil än mera erfarna lärare. Skillnaden var också här statistiskt signifikant.

Av kopiankällorna är användningen facktidningar och facklitteratur i praktiken problematiskt. Förutom att texterna är svåra för studerande är de inte heller avsedda för språkundervisning. Fördelen med svenskspråkiga facktidningar och svenskspråkig facklitteratur är ändå att de erbjuder texter som innehållsmässigt direkt ansluter sig till studerandes inriktningsområde. Fackspråkliga material ger också möjligheter till integrering av studier i svenskan och yrkesämnen. Å andra sidan kan en lärare i svenska få problem med fackterminologin ifall denna inte har förtrogenhet med inriktningsområdet.

I tidskrifter är språket däremot lättare än i facktidningar och facklitteratur. Från en artesans perspektiv anser jag ändå att artiklar till exempel i mode- och damtidningar behandlar relativt lite framställningen av olika klädesplagg och koncentrerar sig på färdiga produkter. Fördelen med modeartiklarna är att språket är ganska enkelt och förståeligt även för en lekman. Också Laurén och Nordman (1998) framhäver att texter som behandlas i språkundervisningen inte ska vara för specialiserade så att läraren behärskar dem bättre än studerande.

Anledningen till att mera erfarna lärare utarbetade ofta kopior på basis av egna idéer inom beklädnad kan vara att de upplever beklädnad som ett bekant och behagligt tema. Detta kom fram i lärarintervjuerna. Textil kändes däremot som främmande för lärarna. Å andra sidan använde mindre erfarna lärare oftare Internet som kopiankälla än mera erfarna lärare. Jämförelsen mellan lärargrupperna bevisar att mera erfarna lärare oftare tar till egna idéer medan mindre erfarna lärare oftare litar på Internet som kopiankälla.

Den låga nivån på samarbetet mellan lärarna i svenska och de andra språklärarna för läromedels del beror antagligen på att läroanstalterna inom hantverk och konstindustri är tämligen små och antalet språklärarkolleger litet. Omfattningen av svenskstudierna är dessutom bara en eller två studieveckor. Således tar en enda lärare vanligen hand om all undervisning i svenskan och till och med också i andra språk. Läroanstalterna inom hantverk och konstindustri ligger ytterligare för det mesta långt från varandra. Därför uppstår det inte lätt personliga kontakter mellan språklärarna inom samma studieområde. Många lärare undervisar därutöver inom flera studieområden och måste förflytta sig mellan olika läroanstalter under arbetsveckan.

Fackspråket betonades enligt lärarna mest i facktidningar, kopior och facklitteratur och minst i AV-material. Av dessa läromedel svarade facklitteratur lite bättre för textils fackspråk. Tidskrifter svarade däremot något bättre för beklädnads fackspråk. Lärarna ansåg ändå att fackspråkets andel i undervisningsinnehållet är problematisk på grund av studerandenas bristande färdigheter i svenska. Samarbetet med lärarna i yrkesämnen var en aning vanligare än med språklärarna. Dessutom samarbetade lärare med minst fem års erfarenhet inom hantverk och konstindustri oftare med lärare i yrkesämnen än mindre erfarna lärare. Skillnaden var statistiskt signifikant inom beklädnad.

Inläringen av det centrala ordförrådet inom studerandenas eget inriktningsområde utgör ett centralt mål för svenskundervisningen inom hantverk och konstindustri. Detta leder till att behovet av autentiska, ämnesspecifika läromedel är stort. Lärarna bedömde att i alla läromedlen utom AV-material för både beklädnads och textils samt läroböcker för textils del betonas fackspråket minst "mediokert". Det ser ut att lärare har lyckats kompensera bristen på en fackspecifik lärobok inom beklädnad och textil med andra fackspecifika läromedel. Mera erfarna lärare samarbetade också med lärare i yrkesämnen i medeltal minst "ibland". Deras

samarbete med lärarna i yrkesämnena var närmast på samma nivå som samarbetet i allmänhet inom yrkesutbildningen på andra stadiet (Väyrynen et al 1998).

Läromedelsläget inom hantverk och konstindustri uppfattades vara ganska dåligt. Lärare med under fem års lärarerfarenhet inom hantverk och konstindustri bedömde läget i medeltal som "nöjaktigt" och mera erfarna lärare som "dåligt". Skillnaden mellan lärarna var statistiskt signifikant. De flesta lärare samlade och utarbetade minst hälften av alla de läromedel som de använde. Läromedelsarbetet tog dessutom en stor del av lärarnas arbetstid. Speciellt lärare med under fem års lärarerfarenhet jämfört med mera erfarna lärare satsade tidsmässigt mera på läromedelsarbetet. Inom textil var skillnaden statistiskt signifikant.

Lärarnas missnöje med läromedelsläget inom hantverk och konstindustri tycktes grunda sig på bristen på lämpliga färdiga läromedel. En annan faktor som kan förklara lärarnas missnöje är att det tar mycket tid och energi att samla och utarbeta läromedel. Det är ändå kontroversiellt att mindre erfarna lärare bedömde läromedelsläget som en aning bättre än mera erfarna lärare. Läromedelsarbetet tog ändå i medeltal mera tid för mindre erfarna lärare. Lärarna bedömde också de flesta läromedlen som relativt fackspråkliga. Den riktiga orsaken till missnöjet med läromedelsläget kan vara att de utnyttjade läromedlen passar dåligt ihop med studerandenas färdigheter i svenskan.

Det fanns inga statistiskt signifikanta skillnader i lärarnas uppfattningar om läromedlen inom beklädnad och textil. Detta berodde på att många lärare hade i enkäten konsekvent svarat på samma sätt för både beklädnad och textil. Å andra sidan gav lärarintervjuerna något annorlunda bild av uppfattningarna om läromedel inom beklädnad och textil. Då uppfattningarna om läromedel jämfördes bland lärare med under fem års lärarerfarenhet i svenska inom hantverk och konstindustri och mera erfarna lärare kom det fram några signifikanta skillnader som har diskuterats ovan. I jämförelse mellan lärare med tjänst och timlärare kom det däremot inte fram några signifikanta skillnader i lärarnas uppfattningar om läromedel.

De undersökta inriktningsområdena är relativt vanliga inom hantverk och konstindustri vilket ger möjlighet till att generalisera undersökningsresultat till studieområdet hantverk och konstindustri i dess helhet. Det kan ändå förekomma stor variation inom de inriktningsområden som inte var med i undersökningen. En del av inriktningsområdena är

också relativt ovanliga vilket kan leda till att läromedelsläget sannolikt är även sämre inom dessa områden.

Denna undersökning gav en översikt om läromedlen i svenska inom beklädnad och textil från lärarnas perspektiv. Det blev emellertid oklart, hur dessa läromedel i praktiken främjar inläringen av fackterminologi och -språk och vilka undervisningsmetoder lärarna använder. I fortsättningen kunde man också undersöka vad studerandena anser om de läromedel som lärarna använder. Mångformigheten i yrkesutbildningen gör undersökning av läromedel överhuvudtaget utmanande.

LITTERATUR

- Aarnio, H., Helakorpi, S. & Luopajarvi, T. (1991). *Ammattipedagogiikka. Perusteita ja sovelluksia*. Juva: WSOY.
- Abrahamsson, B., [et al.]. (1990). *Medvind 1. Arbetsbok*. Porvoo: WSOY.
- Abrahamsson, B., [et al.]. (1990). *Medvind 1. Textbok*. Porvoo: WSOY.
- Abrahamsson, B., [et al.]. (1991). *Medvind 2. Arbetsbok*. Porvoo: WSOY.
- Abrahamsson, B., [et al.]. (1991). *Medvind 2. Textbok*. Porvoo: WSOY.
- Abrahamsson, B., [et al.]. (1992). *Medvind 3. Arbetsbok*. Porvoo: WSOY.
- Abrahamsson, B., [et al.]. (1992). *Medvind 3. Textbok*. Porvoo: WSOY.
- Alasuutari, P. (1994). *Laadullinen tutkimus*. 2 uppl. Tampere: Vastapaino.
- Alkula, T., Pöntinen, S. & Ylöstalo, P. (1994). *Sosiaalitutkimuksen kvantitatiiviset menetelmät*. Porvoo: WSOY.
- Allardt, E. (1997). *Vårt land, vårt språk. En attitydundersökning om det svenska i Finland*. Finlandssvensk rapport nr 35. Helsingfors: Svenska Finlands folkting.
- Ammatillisen koulutuksen opetussuunnitelmaudistus*. (1994). Ammatillisen koulutuksen opetussuunnitelman perusteet. Helsinki: Opetushallitus.
- Ammatillisten perustutkintojen uudet opetussuunnitelmaperusteet valmistuivat. (1995). I *Ammattikasvatus*. 2/1995, 6.
- Audiovisuaalisia oppimateriaaleja ammatilliseen koulutukseen*. (1992). Opetushallituksen julkaisusarjat. Raporttisarja 29/1992. Helsinki: Opetushallitus.
- Autio, V. & Kimari, M. (red.) (1995). *Ammatillinen koulutusjärjestelmä 1990-luvulla. Kehityspiirteitä ja arviointinäkökulmia*. Arviointi 7/1995. Helsinki: Opetushallitus
- Axzell, M. (1981). *Kläder. Välja, vårda, laga, ändra*. Stockholm: LT.
- Bauters, A. & Impola, H. (1985). *Framåt 1*. En reviderad upplaga. Espoo: Weilin + Göös.
- Bauters, A. & Impola, H. (1986). *Framåt 2*. En reviderad upplaga. Espoo: Weilin + Göös.
- Bauters, A. & Impola, H. (1999). *Profil. Kombi*. Porvoo: WSOY.
- Bengloff, C., Harkoma, S. Lilius, U. & Pulkkinen, J. (1997). *Starta på nytt*. Helsinki: Otava.
- Cook, V. (1991/1992). *Second language learning and language teaching*. London: Edward Arnold.
- Egloff, G. & Fitzpatrick, A. (1997/2000). *VOLL in a changing world*. [www-dokument]. <URL: <http://www.icc-europe.com/tcvoll/volleglf.html>>. 1.12.2000.

- Eklund-Myrskog, G. (1997). Studerandes inriktningar vid inläring inom yrkesutbildning. En undersökning av inlärningsriktningar inom ramen för två yrkesutbildningar i Finland. I *Kasvatus* 28, 4/1997, 326-337.
- von Essen, H. (1996a). Arviointi toisen asteen ammatillisessa kielenopetuksessa. I *Näkökulmia ammatilliseen kielenopetukseen*. Helsinki: Opetushallitus, 59-64.
- von Essen, H. (1996b). Uusista opetusmenetelmistä. I *Näkökulmia ammatilliseen kielenopetukseen*. Helsinki: Opetushallitus, 35-42.
- von Essen, H. (1996c). Vieraalla kielellä annettava opetus. I *Näkökulmia ammatilliseen kielenopetukseen*. Helsinki: Opetushallitus, 42-43.
- Examensnivåer*. [www-dokument]. <URL: <http://www.oph.fi/svenska/kielitutkinnot/yktasot.html>>. 16.10.2000.
- Förordning om yrkesutbildning*. Finlands författningssamling 1998. Nr 808-813, 2217-2222. [www-dokument]. <URL: <http://www.edita.fi/fs/98/band107.pdf>>. 12.10.2000.
- Gebhard, J. G. (1996). *Teaching English as a foreign or second language. A teacher self-development and methodology guide*. Michican: University of Michican Press.
- Gorosch, M. (1978). Några aktuella synpunkter på fackspråk. I Linnarud, M. & Svartvik, J. (utg.). *Kommunikativ kompetens och fackspråk*. Uppsala : Svenska föreningen för tillämpad lingvistik, 253-257.
- Hakkarainen, M., Karjalainen, S. & Turpeinen, K. (1996). *Hälligång. Ruotsia aikuisille*. Helsinki: Otava.
- Hallgren, I., Lehto, R., Määttä, O., Nordgren, A. & Saariaho, M. (1999). *Dags. Kurs 2. Nya vyer*. Porvoo: WSOY.
- Havén, H. (red.) (1999). *Education in Finland. Statistics and indicators*. Helsinki: Statistics Finland.
- Heikkilä, T. (1999). *Tilastollinen tutkimus*. 2., uud. painos. Helsinki: Edita.
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. (1988). *Teemahaastattelu*. 5 uppl. Helsinki: Yliopistopaino.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. (1997). *Tutki ja kirjoita*. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Huhta, A. & Suontausta, T. (1996). Students' proficiency in L2. I Marsh, D., Oksman-Rinkinen, P. & Takala, S. (red.) *Mainstream bilingual education in the Finnish vocational sector*. Helsinki: National Board of Education, 85-117.
- Hämäläinen, L. (1998). Emme opeta marginaaliryhmää. Kieliäkö ammatissa -raportin herättämiä kommentteja. I *Tempus* 6/1998, 12-13.

- Jaatinen, R. (1998). *Ajatuksia ammatillisesti suuntautuneesta kieltenopetuksesta: esimerkkinä sosiaali- ja terveystieteiden englannin opetus*. [www-dokumentti]. <URL: <http://www.uta.fi/laitokset/okl/tokl/eks/tekstit/jaatinen.html>>. 11.10.2000.
- Kaikkonen, P. (1994). *Kulttuuri ja vieraan kielen oppiminen*. Juva: WSOY
- Kantelinen, R. (1995). *Ruotsin kielen opiskelumotivaatio ammatillisessa koulutuksessa. Tutkimus koti- ja laitostalouden opiskelijoiden opiskelumotivaatiosta ja siihen yhteydessä olevista tekijöistä*. Joensuun yliopiston kasvatustieteellisiä julkaisuja N:o 21. Joensuu: Joensuun yliopisto.
- Kantelinen, R. (1998). *Ammatillisen koulutuksen kieltenopettajan työ ja koulutustarve*. Kasvatustieteiden tiedekunnan tutkimuksia N:o 72. Joensuu: Joensuun yliopisto.
- Kantelinen, R. (2000a). "...ensimmäisen kerran pystyn sanomaan että nautin ruotsin kielen opiskelusta!" Ruotsin kielen opiskelukokemuksia ammatillisessa koulutuksessa. *Kasvatus* 31, 4/2000, 339-357.
- Kantelinen, R. (2000b). Kieltenopettajan koulutuksesta valmiuksia ammatillisessa koulutuksessa työskentelyyn. *Tempus* 4/2000, 20-21.
- Karihalme, O. (1999). *Tieto, tilanteet ja erikoiskieli*. Vaasan yliopiston julkaisuja. Tutkimuksia 229. Kielitiede 37. Vaasa: Vaasan yliopisto.
- Kiiskinen, A.-L. (1987). Oppimateriaalit didaktisessa prosessissa. I Ekola, J., Nuutinen, A. & Kiiskinen, A.-L. *Ammatillisten oppilaitosten oppimateriaalien laadinnan perusteita*. Kasvatustieteiden tutkimuslaitoksen julkaisusarja B. Teoriaa ja käytäntöä 15. Jyväskylä: Kasvatustieteiden tutkimuslaitos, 101-154.
- Kimmoke: kieltenopetuksen monipuolistamis- ja kehittämishanke 1996-2000. Toisen kotimaisen kielen opetuksen kehittämisen suuntaviivoja*. (1999). Moniste 33/1999. Helsinki: Opetushallitus.
- Koli, H. (1995). Tekstiili. I *Uudistuva käsi- ja taideteollisuusopetus*. Helsinki: Opetushallitus, 83-92.
- Koulutusopas peruskoulun jälkeiseen koulutukseen 2000*. (2000). Helsinki: Opetushallitus.
- Kristiansen, I. (1998). *Tehokkaita oppimisstrategioita. Esimerkkinä kielet*. Porvoo: WSOY.
- Kultur: Grunderna för läroplanen för hantverk och konstindustri på andra stadiet: Grundexamen inom hantverk och konstindustri, artesan* (1995). Helsingfors: Utbildningsstyrelsen.

- Kärkkäinen, K. (1993). Ruotsiko ongelma? Kuinka hyvin peruskoululaiset hallitsevat ruotsin kielentuntemusta ja miten he asennoituvat ruotsin kielen opiskeluun? I Linnakylä, P. & Saari, H. (red.) *Oppiiko oppilas peruskoulussa? Peruskoulun arviointi 90 -tutkimuksen tuloksia*. Jyväskylä: Kasvatustieteiden tutkimuslaitos.
- Käsi- ja taideteollisuusalan perustutkinto artesaani 120 ov*. [www-dokument]. <URL: <http://www.ilmajoki.fi/KOULUT/KTO/koulutus.html>>. 12.12.2000.
- Lag om yrkesutbildning*. Finlands författningssamling 1998. Nr 628-648, 1740-1750. [www-dokument]. <URL: <http://www.edita.fi/fs/98/band81.pdf>>. 12.10.2000.
- Laurén, C. & Nordman, M. (1987/1998). *Från kunskapens frukt till Babels torn*. [www-dokument]. Vaasa: Vaasan yliopiston kirjasto. <URL: <http://www.uwasa.fi/kirjasto/ov/frukt/>>. 13.12.2000.
- Laurila, R. (1988). *Ammattikoululaisen kielitaitotarve ja kielivalintatoiveet*. Ammattikoulujen Hämeenlinnan opettajaopiston julkaisu N:o 40. Hämeenlinna: Ammattikoulujen Hämeenlinnan opettajaopisto.
- Lehtivaara, R.-L. (1988). Opettajien käsityksiä oppilaiden heterogeenisuudesta. I Ekola, J., Linnankylä, P., Volanen, M. V. (red.) *Aikuistuva nuori ja ammatillinen koulutus*. Kasvatustieteiden tutkimuslaitoksen julkaisusarja B. Teoriaa ja käytäntöä 23. Jyväskylä : Kasvatustieteiden tutkimuslaitos, 81-89.
- Lilius, U. & Ranto, M. (1990). *Bättre och bättre*. Helsinki: Otava.
- Linna, L., [et al.]. (1996). *Tips 1*. Porvoo: WSOY.
- Luopajarvi, T. Ammattiopettajien ja -opiskelijoiden motivaatioperusta. I *Ammattikasvatus*. 4/1995, 12-13.
- Lähteenmäki, E. & af Ursin, K. (1994). *Käsi- ja taideteollisen tekstiili- ja vaatetusalan asiantuntemus ja kehittäminen*. Kehittyvä ammatillinen koulutus 6/1994. Helsinki: Opetushallitus.
- Minni, Ritva. (1996). *Ladda upp! Svenska för yrkesstuderande*. Helsinki: Otava.
- Moilanen, K. (2000). Erilainen oppija kielenopetuksessa. Ääntämisen ja kuullun ymmärtämisen opettamisesta luki-oppilaille. *Tempus* 6/2000, 16-17.
- Myking, J. (1998). ”Kunskap” som ikonisk variabel. I Laurén, C. & Nordman, M. (red.) *Nation och individ i fackspråk. Forskning i Norden*. Vaasan yliopiston julkaisuja. Selvityksiä ja raportteja 34. Vaasa: Vaasan yliopisto, 39-50.

- Myrskog, G. (1993). *Lärares tankar om studerandes inläring. En studie rörande uppfattningar av studerandes inläring bland lärare vid Vasa svenska hälsovårdsläroanstalt*. Publikationer från Pedagogiska fakulteten vid Åbo Akademi. nr 5. Vasa: Åbo Akademi.
- Mäki-Komsi, S. (1999). *Opettaminen ja oppimisen muodot muuttuvat, muuttuuko oppimis- ja opettamiskulttuuri - heijastuksia opetuksen kehittämissuunnitelmiin Opinetistä*. [www-dokument]. URL: <<http://www.edu.fi/julkaisut>>. 15.10.2000.
- Niemelä, A.-M. (1996). Opetussuunnitelma ja kielten oppimateriaali. I *Näkökulmia ammatilliseen kielenopetukseen*. Helsinki: Opetushallitus, 55-58.
- Niemelä, A.-M. & von Essen, H. (1996). Oppilaitoskohtaiset kielten opetussuunnitelmat ammatillisessa koulutuksessa. I *Näkökulmia ammatilliseen kielenopetukseen*. Helsinki: Opetushallitus, 23-29.
- Nikki, M.-L. (1993). *Suomalaisen koulutusjärjestelmän kielikoulutus ja sen relevanssi. Osa 3. Ammatillinen koulutus*. Julkaisuja 7/1993. Sivistosasto. Jyväskylä: Keski-Suomen lääninhallitus.
- Nikki, M.-L. (1998) Kielikoulutuspolitiikan toimeenpano. I Takala, S. & Sajavaara, K. (red.) *Kielikoulutus Suomessa*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, soveltavan kielentutkimuksen keskus, 23-45.
- Opetusteknologian tila Suomen oppilaitoksissa*. (1992). Opetushallituksen julkaisusarjat. Raporttisarja 23/1992. Helsinki: Opetushallitus.
- Pihko, M.-L. & Laine, E. (1987). Kieliminä ja sen mittaaminen. I Meisalo, V. & Sarmavuori, K. *Ainedidaktiikan tutkimus ja tulevaisuus*. Tutkimuksia. Helsingin yliopiston opettajankoulutuslaitos, 56. Helsinki: Helsingin yliopiston opettajankoulutuslaitos.
- Pohjala, K. (1996). Kielenopetuksen kehittämissuunnitelma. I *Tempus 2/1996*, 9-10.
- Recommendation No. R (98) 6 of the Committee of Ministers to member states concerning modern languages*. (1998). Council of Europe. Committee of Ministers. [www-dokument]. URL: <<http://www.coe.fr/cm/ta/rec/1998/98r6.htm>>. 13.10.2000.
- Robinson, P. C. (1991). *ESP today. A practitioner's Guide*. Language Teaching Methodology Series. New York: Prentice Hall.
- Saarinen, M. (red.) (1996). *Descriptions of Finnish vocational qualifications in Finnish, Swedish, English, German and French*. Culture. Crafts and design, media culture. Helsinki: National Board of Education.

- Sajavaara, K. (1999). *Kieliopinnot ammattikorkeakoulussa. Opetusministeriön asettaman työryhmän toimeksiannosta laadittu selvitys*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, soveltavan kielentutkimuksen laitos.
- Skehan, P. (1989). *Individual differences in second-language learning*. Second Language Acquisition. London: Edward Arnold.
- Stora finsk-svenska ordboken*. (1998). [CD-ROM]. Helsinki: WSOY
- Suvivaara, M. & Nenola, I. (1995). Yhteiskunta- ja työelämä tieto sekä kielet toisen asteen ammatillisessa koulutuksessa. I *Ammattikasvatus 3/1995*, 7.
- Tesktiilisanaluettelo. Textilordlista. Vocabulary of textiles*. (1991). Tekniikan sanastokeskus. Helsinki: Valtion painatuskeskus.
- Tietäväinen, R. (1995). Vaatetus. I *Uudistuva käsi- ja taideteollisuusopetus*. Helsinki: Opetushallitus, 93-101.
- Tirola-Santala, L. (1995). Esteettisyys ja luova ilmaisu. I *Uudistuva käsi- ja taideteollisuusopetus*. Helsinki: Opetushallitus, 9-16.
- Tirronen, V.-L. (1995). Kulttuurituntemus. I *Uudistuva käsi- ja taideteollisuusopetus*. Helsinki: Opetushallitus, 17-19.
- Utbildningsterminologi*. [www-dokument]. <URL: <http://db.edu.fi/sanasto.nsd?kieli=2>>. 12.10.2000.
- Uusi koulutusta koskeva lainsäädäntö tulee voimaan 1.1.1999*. Sivistystoimen tiedote 5/98, 24.9.1998. [www-dokument]. URL: <<http://www.kuntaliitto.fi/opetus.siv598.htm>>. 12.12.2000.
- Vieraskielinen opetus. Hyvää ja huonoa*. (1997). I *Tempus 1/1997*, 15-16.
- Väyrynen, P., Räisänen, A., Geber, E., Koski, L. & Pernu, M.-L. (1998). *Kieliäkö ammatissa? Ammatillisten oppilaitosten kieltenopetuksen nykytila ja kehittämistarpeet*. Arviointi 8/1998. Helsinki: Opetushallitus.
- Yhteiset opinnot nuorten ammatillisessa peruskoulutuksessa toisella asteella*. (1994). Ammatillisen koulutuksen opetussuunnitelman perusteet. Helsinki: Opetushallitus.

BILAGA 1: FÖLJEBREV OCH ENKÄT FÖR LÄRARE I SVENSKA INOM HANTVERK OCH KONSINDUSTRI

Hyvä käsi- ja taideteollisuusalan ruotsin kielen opettaja!

Teen Jyväskylän yliopiston pohjoismaisten kielten laitokselle pro gradu -työtä aiheesta "Opetusmateriaalit käsi- ja taideteollisuusalan ruotsin kielen opetuksessa". Ohjaajani on professori Veikko Muittari. Työni tavoitteena on kartoittaa ruotsin kielen opetusmateriaaltilannetta artesaaniopinnoissa, vaatetuksen/ompelelun ja tekstiilin/kudonnan osalta. Pysin tavoittamaan tällä kyselyllä kaikki edellä mainittujen ammattialojen ruotsin kielen opettajat toisella asteella.

Saamani aineiston tulen käsittelemään luottamuksellisesti. Yksittäiset vastaajat tai oppilaitokset eivät ole tunnistettavissa työn missään vaiheessa. Halutessasi voit vastata myös nimettömänä. Jos olet valmis haastateltavaksi tai haluat yhteenvedon kyselyn tuloksista, laita kyselyn alkuun nimesi ja yhteystietosi.

Toivon että Sinulla on hetki aikaa paneutua vastaamaan kysymyksiini. Olen laatinut kyselylomakkeen niin, että siihen on vaivaton vastata. Pyydän Sinua ystävällisesti vastaamaan kyselyyn mahdollisimman pian tai kuitenkin 1.12.2000 mennessä. Voit palauttaa kyselyn oheisessa palautuskuoreessa. Postimaksu on maksettu puolestasi. Palautuskuoreen voit lisäksi liittää esimerkkejä käyttämästäsi opetusmateriaalista.

Kyselyn onnistumisen ja tulosten luotettavuuden kannalta on todella tärkeää että juuri Sinun mielipiteesi ovat mukana. Mikäli Sinulle tulee kysymyksiä kyselyyn liittyen voit ottaa minuun yhteyttä. Yhteystietoni ovat alla.

Porissa 17. marraskuuta 2000

Leena Kärnä

HuK, vaatetusalan artesaani

Korpraalintie 36 as. 111

28 600 Pori

puh. (040) 5216 552

E-mail leena.karna@pp.inet.fi

KYSELY KÄSI- JA TAIDETEOLLISUUSALAN RUOTSIN KIELEN OPETTAJILLE:

Vastaajan nimi (halutessasi voit vastata myös nimettömänä):

Yhteystiedot:

Pakollisten ruotsin kielen opintojen tarjonta opintoviikkoina oppilaitoksessani: ____

MERKITSE RASTILLA.

Haluan saada itselleni yhteenvedon kyselyn tuloksista. Kyllä ____ En ____

Olen valmis haastateltavaksi myöhemmin sovittavana ajankohtana. Kyllä ____ En ____

Oppilaitokseni sijainti: Etelä-Suomen lääni ____ Länsi-Suomen lääni ____
Itä-Suomen lääni ____ Oulun/Lapin lääni ____

Olen: nainen ____ mies ____

Ikäni: alle 30 v. ____ 31-40 v. ____ 41-50 v. ____ yli 50 v. ____

Opettajakokemukseni yhteensä: alle 5 v. ____ 5-9 v. ____ 10-20 v. ____ yli 20 v. ____

Opettajakokemukseni käsi- ja taideteollisuusalan ruotsin opetuksessa:
alle 5 v. ____ 5-9 v. ____ 10-20 v. ____ yli 20 v. ____

Koulutustaustani: FK ____ FM ____ HuK ____ muu ____
Mikä? _____

Olen suorittanut pedagogiset opinnot. Kyllä ____ En ____

Työsuhteeni laatu: virka ____ päätoiminen tuntiopettaja ____ sivutoiminen tuntiopettaja ____

Opetan ruotsia ainoastaan käsi- ja taideteollisuusosalalla. Kyllä ____ En ____

Käsi- ja taideteollisuusalan tuntemusta olen saanut:

harrastuksen kautta ____ koulutuksessa ____ opettajan työssäni ____

RUOTSIN KIELEN OPETUSMATERIAALI (VAATETUS- JA TEKSTIILIALA)

YMPYRÖI PARHAITEN SOPIVA NUMEROVAIHTOEHTO SEKÄ VAATETUKSEN ETTÄ TEKSTIILIN KOHDALLA. JOS OPETAT RUOTSIA VAIN TOISEN AMMATTIALAN OPISKELIJOILLE, JÄTÄ TÄLLÖIN TOINEN SARAKE TÄYTTÄMÄTTÄ.

- 1) Onko sinulla ja opiskelijoilla käytössä jokin oppikirja?

<u>Vaatetus</u>		<u>Tekstiili</u>	
1 kyllä	2 ei	1 kyllä	2 ei

Jos vastasit EI, siirry suoraan kysymykseen 4.

- 2) Kirjan nimi: _____

- 3) Käytössä olevan oppikirjan soveltuvuus kielitaidon eri osa-alueiden opettamiseen ja oppimiseen (1 = huono, 5 = erinomainen):

	<u>Vaatetus</u>					<u>Tekstiili</u>				
a) puhuminen	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
b) puheen ymmärtäminen	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
c) kirjoittaminen	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
d) tekstin ymmärtäminen	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
e) rakenteet	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
f) sanasto	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
g) yleiskieli	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5

- 4) Oliko oppikirjan hinta este sen hankinnalle?

<u>Vaatetus</u>		<u>Tekstiili</u>	
1 kyllä	2 ei	1 kyllä	2 ei

- 5) Kuinka paljon käytät eri opetusmateriaaleja (1 = en ollenkaan, 5 = paljon)?

	<u>Vaatetus</u>					<u>Tekstiili</u>				
a) oppikirja	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
b) monisteet	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
c) aikakauslehdet	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
d) ammattilehdet	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
e) ammattikirjallisuus	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
f) av-materiaali	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
g) Internet	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5

6) Mitä ovat käyttämiesi monisteiden lähteet (1 = ei koskaan, 5 = usein)?

	<u>Vaatetus</u>	<u>Tekstiili</u>
a) jokin ruotsin oppikirja	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5
b) aikakauslehdet	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5
c) ammattilehdet	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5
d) ammattikirjallisuus	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5
e) Internet	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5
f) oma ideointi	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5

7) Kuinka paljon ammattikieli painottuu eri opetusmateriaaleissa (1 = ei ollenkaan, 5 = paljon)?

	<u>Vaatetus</u>	<u>Tekstiili</u>
a) oppikirja	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5
b) monisteet	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5
c) aikakauslehdet	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5
d) ammattilehdet	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5
e) ammattikirjallisuus	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5
f) av-materiaali	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5
g) Internet	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5

MERKITSE RASTILLA.

8) Kuinka suuren osan käyttämästäsi opetusmateriaalista kokoat itse?

<u>Vaatetus</u>	<u>Tekstiili</u>
☐ 0 %	☐ 0 %
☐ 1-25 %	☐ 1-25 %
☐ 26-50 %	☐ 26-50 %
☐ 51-75 %	☐ 51-75 %
☐ yli 75 %	☐ yli 75 %

9) Kuinka paljon työajastasi kuluu opetusmateriaalin kokoamiseen ja tuottamiseen?

<u>Vaatetus</u>	<u>Tekstiili</u>
☐ 0 %	☐ 0 %
☐ 1-10 %	☐ 1-10 %
☐ 11-20 %	☐ 11-20 %
☐ 21-30 %	☐ 21-30 %
☐ yli 30 %	☐ yli 30 %

10) Kuinka paljon toimit yhteistyössä ammattiaineiden opettajien kanssa?

<u>Vaatetus</u>	<u>Tekstiili</u>
☐ en ollenkaan	☐ en ollenkaan
☐ joskus	☐ joskus
☐ usein	☐ usein

11) Kuinka paljon toimit yhteistyössä toisten kieltenopettajien kanssa opetusmateriaalin osalta?

<u>Vaatetus</u>	<u>Tekstiili</u>
☐ en ollenkaan	☐ en ollenkaan
☐ joskus	☐ joskus
☐ usein	☐ usein

12) Kokonaisuutena ruotsin kielen opetusmateriaalitalanne käsi- ja taideteollisuusosalalla on mielestäni:

- erinomainen
- hyvä
- keskinkertainen
- välttävä
- huono
- en osaa sanoa

13) Miten itse kehittäisit käsi- ja taideteollisuusalan ruotsin kielen opetusmateriaalitalannetta?

Tarvittaessa voit jatkaa lomakkeen kääntöpuolelle.

KIITOS VASTAUKSISTASI JA HYVÄÄ JATKOA AMMATILLISEN RUOTSIN KIELEN
OPETUKSEN PARISSA!

BILAGA 2: STOMMEN FÖR TEMAINTERVJU

Huvudtema	Underteman	Temaområden
Läromedel i hantverk och konstindustri med de mjuka materialen i fokus		Inledning: hur läraren blev lärare inom hantverk och konstindustri, centrala mål i svenskundervisning inom området, rollen av läromedel
	1 Lärobok	1.1 Bristen på en lärobok 1.2 En idealisk lärobok för beklädnad och textil
	2 Andra läromedel	2.1 Samlande av andra läromedel 2.2 Läroanstaltens stöd 2.3 Fördelar i självständig samlande och utarbetande av läromedel 2.4 Användning av färdiga material 2.5 Svåraste inriktningsalternativ angående läromedel 2.6 Egna läromedel
	3 Fackspråket	3.1 Bekantskap inom fackspråket (beklädnad och textil) 3.2 Fackspråkets roll i läromedel 3.3 Läromedel och mål för undervisningen
		Avslutning: fria kommentar om läromedel

